

Information fra **NORDISK SOMMERUNIVERSITET**

2/2000

s.8 KRETS 1
Space, Place
and the Body

s.11 KRETS 2
Kropp och kultur

s.12 KRETS 3
Videaskab
– didaktik etik

s.14 KRETS 4
Aisthesis
– Sansenes estetikk

s.16 KRETS 5
Humanismens
aktualitet

s.19 KRETS 6
Magt, rationalitet
og humanisme

s.20 KRETS 7
En globaliseret verden?

s.23 GROUP 0
Cultural action
and performance

Die Siegestsäule

– figur og topografi

s. 4-6

Information fra
Nordisk Sommeruniversitet
2/2000

ISSN 0904-6119

Utgivare
Nordisk Sommeruniversitetet

Adress
Sekretariatet
Katrinebjergvej 89 G
DK-8200 Århus N

Telefon
(+45) 89 42 44 96

Fax
(+45) 86 16 60 86

Email
nsu@hum.au.dk

Internet
www.au.dk/nsu

Redaktion
Lotta Strandberg

Layout
Synnöve Rabb

Trykkeri
Alprint Kajaani

Upplaga
2 000

Bankförbindelser
DK: BG-bank (1199) 134-0239
IS: Póstgiró 884200
N: Postbanken 0806 1909614
S: Postgirot 66 25 63-6
FIN: Leonia 800059-1089062

Pärmbild: Wim Wenders film
"Himmel över Berlin".

Innehåll

Ledare	3
Call for papers!	
<i>Troels Degn Johansson</i>	
Essä	4
Die Siegestsäule.	
Figur og topografi i Walter Benjamins	
<i>Berliner Kindheit um neunzehnhundert</i>	
<i>Erik Steinskog</i>	
NSU	7
Nordiska Sammaruniversitetet -hela året!	
<i>Set Lonnert</i>	
Vinterymposier i kretsarna	
Krets 1: Space, Place and the Body	8
– nordiske geografier i forandring	
Tid og rum (Färöarna)	
Tid: 27-29.4.2001	
Plats: Färöarna	
Krets 2: Kropp och kultur	11
Tid: 2-4.3.2001	
Plats: Köpenhamn	
Krets 3: Videnskab - didaktik - etik	12
Tid: 2-4.2.2001	
Plats: Oslo	
Krets 4: Aisthesis - Sansenes estetikk	14
Tid: 16-18.3.2001	
Plats: Köpenhamn	
Krets 5: Humanismens aktualitet	16
Ad fontes!	
Tid: 16-18.2.2001	
Plats: Oslo	
Krets 6: Magt, rationalitet og humanisme	19
Kritik och motkritik	
Tid: 16-18.3.2001	
Plats: Lund	
Krets 7: En globaliseret verden?	20
Tid: 23-25.3.2001	
Plats: Köpenhamn	
Grupp 0: Cultural action and performance	23
Nya böcker	24
Publikationer	26
Styrelsen 2001/ Kontaktpersoner	27

Ledare

Troels Degn Johansson,
ordførnde for Nordisk Sommeruniversitet

Call for papers!

Med dette efterårs-nummer af Information fra Nordisk Sommeruniversitet vil jeg hermed byde alle velkommen til en ny sæson med kolleger og venner i NSU!

Nordisk Sommeruniversitet består primært af aktiviteter i vore 7 tværvideenskabelige seminarkredse. Formålet med disse emnemæssigt meget forskellige kredse er at udvikle problemfelter, der ikke tidligere har været genstand for systematisk forskning, og som i sin karakter gør en tværvideenskabelig belysning nødvendig. Der er ikke tale om forskningsprojekter i vanlig forstand, men snarere om udvikling af idéer og netværker, der på længere sigt kan danne grundlag for egentlige projekter i andet regi. NSU er altså vært for ganske "frie" grundforskningsaktiviteter; frie i hvert fald i den forstand, at de ikke er afhængige af de nationale forskningsinstitutioner, deres faginteresser, meriteringsystem mv. NSU-forskeren "repræsenterer" som udgangspunkt ikke andre end sig selv og sine interesser, og det personlige engagement er særligt kendetegnende for miljøet i NSU. Hos os er det ligegyldigt, om man er professor eller hovedfagsstuderende – det handler først og fremmest om at kunne bidrage til kredsens arbejde .

Hver af de syv seminarkredse gennemfører i månederne efter nytår et såkaldt vintersymposium, typisk over en weekend. Vintersymposierne er i princippet åbne for alle, der ønsker at bidrage til udviklingen af kredsens problemfelt, og der ydes i et vist omfang refusion af udgifter til rejsen. På de følgende sider præsenterer kredsen sig selv og deres planer for disse vintersymposier. Kredsenes præsentationer skal først og fremmest læses som "call for papers", altså som invitationer til potentielt interesserede om at bidrage med kvalificerede seminaroplæg. "Call for papers" er en meget stabil og vel-fungerende genre inden for kommunikationen mellem forskere, og takket være internettet er det idag muligt at skabe et langt friere udbud end gennem universitetsfagernes informationskanaler. De programtekster, du finder på de følgende sider, vil da også blive udsendt via email af kredsens koordinator i en form, der minder om almindelig call for papers. Alligevel synes vi i NSU at det er vigtigt at give disse invita-

tioner et ekstra ord med på vejen, så du som potentielt interesseret får et indtryk af NSUs særlige formål og virksomhed.

Hvis du er interesseret i at deltage i en af vore kredse, vil jeg opfordre dig til allerede nu at tage kontakt med en af kredsens koordinatore og gøre rede for dine interesser. Hvis du blot ønsker at holde dig orienteret om NSUs virksomhed i almindelighed, er du velkommen til at henvende dig til vort sekretariat i Århus.

*

Til slut vil jeg takke alle gode NSU kolleger for godt samarbejde og et par begivenhedsrige og lærerige år som ordførende for NSU! Det har været mig en stor ære at repræsentere et så engageret, akademisk miljø og være med til at føre denne enestående institution i det nordiske samarbejde gennem sit 50-sindstyvende jubilæumsår. Jeg tiltrådte som ordførende kort efter, at jeg påbegyndte min forskeruddannelse, og opgaven som ordførende er virkelig blevet en del af min uddannelse som forsker. Deltagelse i Nordisk Sommeruniversitet burde være en grundbestanddel i enhver forskeruddannelse, for som ph.d.-studerende skal man jo lære at forholde sig frit til sin kandidatuddannelse eller hjeminstitutionens videnskabelige discipliner. Og så findes der næppe et bedre forum end NSU, når det gælder udviklingen af personligt funderede forskernetværk - et område, der efter min mening burde prioriteres højere i ph.d.-uddannelsen i de nordiske lande. Jeg kan med andre ord kun anbefale NSU på det varmeste.

Jeg ønsker min afløser, Lotta Strandberg, den nye styrelse og 2001-kredsene lykke til med det videre arbejde!

Troels Degn Johansson (f. 1967) er ph.d.-stipendiat ved Forskningscentret for Skov & Landskab, Miljø- og Energiministeriet i Danmark. Forsker i øjeblikket i internetbaseret 3D-visualisering af landskaber og scenarier med særligt henblik på borgerrinddragelse i fremtidens planlægningskommunikation. Troels Degn Johansson har deltaget aktivt i Nordisk Sommeruniversitet siden 1993 og er medkoordinator for NSUs æstetikreds, AISTHESIS -Sansernes Æstetik (1999 - 2001).

"The past, to repeat the words of Proust, is hidden in some material object. To wander about in the world, then, is also to wander about in ourselves. That is to say, the moment we step into the space of memory, we walk into the world."

Paul Auster: *The Invention of Solitude*

Essä

Erik Steinskog

Die Siegessäule

Figur og topografi i Walter Benjamins *Berliner Kindheit um neunzehnhundert*

Walter Benjamins tekst *Berliner Kindheit um neunzehnhundert* (*Barndom i Berlin rundt 1900*) er, som alle som har arbeidet med den vil vite, en tekst med mange fasetter. Den kan leses på mange ulike måter, og har også blitt lest svært ulikt. Innledningsvis vil jeg peke på et viktig moment som jeg ikke tar med i denne lesningen – det biografiske. Jeg ønsker ikke at min lesning av *Berliner Kindheit* skal foldes inn under Benjamins biografi, ikke fordi dette ikke kan være en fruktbar innfallsvinkel, men fordi den ikke interesserer meg i det herværende. Snarere har jeg valgt å fokusere på to momenter av mer generell interesse, to momenter som griper inn i hverandre; figuraspektet og det topografiske. Disse aspektene vil jeg diskutere med utgangspunkt i en av tekstene i *Berliner Kindheit*, "Die Siegessäule" ("Seierssøylen").¹

Slik jeg leser avsnittet om Seierssøylen er den en figur som igjen representerer steder. Det er med andre ord viktige romlige aspekter ved denne figuren. Fokus på rommet som en dimensjon ved *Berliner Kindheit* er kan hende noe uvanlig. Snarere leses *Berliner Kindheit* ofte ut fra en erindringstenkning, og erindringens figurer er som kjent tidslige, selv om det tidslige aspektet ikke skal overdrives i denne sammenheng. Erindringen, i det minste i form av den klassiske *memoria*-tenkningen, er også en romlig entitet, man kjenner for eksempel til hvordan man bruker rommet som erindringssteder – det vi si at deler av rommet er knyttet til ulike passasjer i en framstilling, slik at framstillingen igjen får en romlig dimensjon i framføringen. Dette kan vi så overføre til det vi kan kalle stedets betydning i litteraturen. Stedet gir en romlig dimensjon til den litterære teksten, og man kan i henhold til en slik topografisk tenkning lese andre dimensjoner inn i en tekst. Benjamins steder får ofte en slik erindringsfunksjon i gang – en erindring som også er stedlig bundet. Vi kjenner alle til enkelte av den modernistiske litteraturens kjente bilder på erindringen – ikke minst Prousts madeleinekake er et viktig eksempel. På mange måter fungerer Benjamins steder på en analog måte – av stedets erfaring kommer det slike erindringsbilder, dvs.

vi får en annen erfaring som blir *trigget* av denne stedserfaringen. Benjamins *Berliner Kindheit* starter med en slik lokalisering. Vi får bilder eller steder fra Berlin som etableres som *topos*, som en innramming av selve Berlin. Deretter kan andre figurer etableres innenfor dette rammeverket. Skulle man bruke en viktig metafor for den Benjaminske tenkningen, kunne vi si at disse stedene er som punkter i en konstellasjon, og at de gis mening innenfor denne konstellasjonen som enhet. Vi spør altså spørsmålet om Berlins topografi. Denne topografi, disse stedene, har også tidslige begivenheter innskrevet i seg, slik "Die Siegessäule" stadig henviser til tidslige enheter.

I *Berliner Kindheit* finner vi flere henvisninger til konkrete steder i Berlin. De viktigste korttekstene i denne sammenhengen er "Kaiserpanorama" ("Keiserpanorama"), "Die Siegessäule" ("Seierssøylen"), "Tiergarten", "Steglitzer Ecke Genthiner" ("Hjørnet Steglitzer – Genthiner Strasse"), "Markthalle" ("Markedshall") og "Blumeshof 12". De fleste av disse korttekstene forekommer tidlig i boka. Hva vi kan trekke ut fra dette er selvsagt mer problematisk, men jeg vil hevde at de blant annet er med på å definere det Berlin boka handler om. Vi settes inn i et *cityscape*, der enkelte steder er privilegerte slik at de danner byen, eller i det minste byerfaringen.

Seierssøylen er spesiell, den skiller seg ut. Dette kommer tydelig fram i Benjamins åpningslinje der den sammenlignes med en rød dato på kalenderen. Seierssøylen er i byens landskap hva en merkedag er i kalenderen. Interessant er det her å merke pendelbevegelsen mellom en romlig og en tidlig diskurs. *Cityscape* versus kalender. Seierssøylen knyttes også til gjentagelsen. Likheten med merkedagen kommer nok en gang fram. Merkedager kommer igjen. De er institusjoner, de minner oss om fortiden og utspiller den på ny. De er parader, som Benjamin skriver.

Seierssøylen er i byens landskap hva en merkedag er i kalenderen. Interessant er det her å merke pendelbevegelsen mellom en romlig og en tidlig diskurs. *Cityscape* versus kalender.

Bilder ur Wim Wenders film *In weiter Ferne, so nah*.

Dette innebærer at selv om man gjennom barnet får en større distanse til byens landskap, kommer man også nærmere tingene. Distansen er altså viktig, og som Benjamin skriver i *Einbahnstraße* (Erveiskjøring), er kritikk noe som krever den

Seierssøylen er dobbel i den forstand at den både symboliserer en seier, men samtidig også er et gravsted. Den er en gravstein over historien, skriver Benjamin. I franskmennenes nederlag synes det som om verdenshistorien er slutt, den har sunket i sin grav, og over denne grav har man satt et monument. Dette monumentet har dermed en dobbelkarakter, som minnesmerke. Selve begrepet minnesmerke er interessant i en større sammenheng, siden det både framstår som tegn og også knyttet til erindringen eller minnet. Vi bruker tegn eller symboler som noe som minner oss om fortiden. I Benjamins utlegging av Seierssøylen synes det å befinne seg en slik *memento*-figur, den kan også – idet historiens ende er innskrevet i den – knyttes til en *memento-mori*-tenkning, en dødsbevissthet. Krigsmonumenter er (også) monumenter reist overfor dødens uunngåelighet. Og i denne sammenhengen er dette knyttet til historiens ende. Benjamin knytter elementer av Seierssøylen til *Dantes Inferno*, eller snarere til en utgave av *Dantes Inferno*. En praktutgave. Vi ser i begrepsbruken her også noe av et paradoks, en praktutgave av helvete. Som om vi kunne skue Helvete i all sin prakt. Det er til en viss grad dette som også ligger i Seierssøylen, og i den dialektikk vi kan finne i den krig den står som monument over. Seieren og tapet, livet og døden, himmel og helvete er samtidig innskrevet i erindringen over krigen. Det finnes en dialektikk her, men det er en benjaminsk dialektikk, dvs. en dialektikk i stillstand, det finnes ingen syntese, ingen mediering. De dialektiske motsetningene er samtidig innskrevet i monumentet.

Et av de nyere stedene der Seierssøylen opptrer i tilknytning til Berlin, er i **Wim Wenders'** Berlin- eller engle-filmer, *Himmel über Berlin / Wings of desire* (norsk tittel: *Lidenskapens vinger*) og *In weiter Ferne, so nah / Far away, so close* (norsk tittel: *Langt borte, så nær*). Der knyttes Berlins historie i det 20. århundret til englers erindringsbilder.² Disse englene er utenfor tiden, de har ikke den tidslige erfaring og har derfor en umiddelbar "erfaring" av hele tiden. Nå er disse filmene primært knyttet til andre verdenskrig og til Berlin som den delte by, byen etter krigen, men det finnes også likhetstrekk med det Berlin vi kjenner fra Benjamins beskrivelse. Wenders har i intervjuer sagt at *Berliner Kindheit* er en av inspirasjonskildene til filmene, og det synes nærliggende å tro at dette primært knytter seg til erindringsfiguren. Barnet er viktig i denne sammenhengen, det er en fokusering på barndommen som en særlig erfaring både i Benjamins framstilling og i Wenders' filmer. Hos Wenders har barnet en annen taktilitet,

det kan se og erfare det usynlige – for eksempel englene.

Også hos Benjamin synes det som om barnet har en annen tilgang til verden enn den man som voksen har. Benjamins tekst er en voksen manns forsøk på å artikulere denne barnets erfaring. Også barnets erfaring slik den kommer til uttrykk i etterkant, som noe som preger den voksnes liv, er viktig. Også i "Die Siegessäule" finner vi barnet. Barnet er ikke i de voksnes verden, og forstår heller ikke de voksnes språk. Når man forteller barnet at en mann har ført en krig, er dette for barnet analogt med om han hadde ført et neshorn eller en dromedar. Seierssøylen skrives inn på ulike tidspunkter i fortellerens liv. Det mest konkrete tidspunktet er knyttet til 7. klasse. Det er da de brede trinn som fører opp til herskerne over Siegesallee for første gang betredes. Men interessen er ikke rettet mot toppen, men snarere mot på baksiden, "de to vasallene, som kronet begge sidene av marmorarrangementets bakre vegg" (Benjamin 2000:96). De står under og lenger nede enn herskerne, og en grunn for å feste blikket ved disse er at de på grunn av sin plassering er lettere å ta i øyesyn. At barnet ikke forstår de voksne, kommer også fram ved spørsmålet om utsmykningen. Hadde franskmennene gylne kanoner med seg i krigen, eller er det gull som er tatt og siden støpt om til kanoner? Å skrive inn barndomserfaringen i denne teksten kan også ses på som en gjøren fremmed av byen. For å kunne beskrive dimensjoner ved byen som er utilgjengelige for kjentmannen, må man se den på ny for første gang.

Dette spillet med den historiske dimensjonen er et viktig kjennetegn ved Benjamins Berlin-tekster, og det knytter også an til tekststeder i *Das Passagen-Werk* (*Passasjeverket*) – her kan hende tydeligst poenget om å kunne gå seg vill i den byen man selv kjenner, samt også teorien om en kjærlighet ved siste blikk. Benjamin kjenner Berlin, men ved å anvende barnet tar han leseren tilbake til en tid før denne kunnskapen. Barnet er den som ikke vet, den som ikke har erkjennelse. Dette er også et av kjennetegnene ved barnet i *Himmel über Berlin*; "Als das Kind Kind war, wußte es nicht, daß es Kind war." Den anvendelsen Benjamin gjør av barnet, skaper en distanse mellom subjekt og objekt, mellom den som ser og det som ses. Men denne distansen har også et dobbelperspektiv. For Benjamin er barnet nærmere tingene enn de fleste voksne (unntak i voksenverdenen er samleren, detektiven osv.). Dette innebærer at selv om man gjennom barnet får en større distanse til byens landskap, kommer man også nærmere tingene.

Distansen er altså viktig, og som Benjamin skriver i

Benjamin knytter elementer av Seierssøylen til Dantes Inferno, eller snarere til en utgave av Dantes Inferno. En praktutgave. Vi ser i begrepsbruken her også noe av et paradoks, en praktutgave av helvete.

mening å forstå hver enkelt tekstdel i *Berliner Kindheit* som det Benjamin kaller *Denkbilder* – tankebilder. Denne betegnelsen finner vi brukt om mange kortere tekster Benjamin skriver fra mitt på 20-tallet og framover. En viktig undergruppe av disse er knyttet til storbylandskapet. Vi kan se på disse tankebildene som en måte å uttrykke hvordan vi også tenker med bilder. Begrepet *Denkbilder* kan vendes om slik at vi også får *Bilddenken* – billedtenkning. **Sigrid Weigel** skriver i boka *Body- and Image-Space: Re-reading Walter Benjamin* om hvordan disse to begrepene knyttes sammen:

“The thought-image (*Denkbilder*) – a word used by Benjamin as a kind of generic term for his own shorter text-pieces – can be seen as lying at the heart of his work on thinking-in-images (*Bilddenken*).” (Weigel 1996:51)

En annen oversettelse av dette konseptet er erindringsbilder. Bildet får her en analog funksjon til smaken slik vi kjenner den fra Proust. I disse bildene, disse korte tekstene fra Berlin, finner vi Prousts *mémoire involontaire* artikulert med et litt annet utgangspunkt enn det vi finner hos Proust, men som en analog figur. En viktig parallell er den forbindelsen mellom fortid og nåtid, mellom barndom og den voksne, som vi finner både i Benjamins tekst og i Prousts. *Denkbilder* har blitt kalt et litterært snapshot, og det har likheter med hvordan vi ofte forstår fotografier, men da må vi også ta med oss de dimensjonene ved fotografiet som overskrider det flyktige. Selv om fotografiet er livet fryst fast, der man forsøker å gripe det flyktige, er det også, i resepsjonen, en mulighet for å utbrodere dette øyeblikket – å gi det utstrekning. Det er dette dobbel-perspektivet vi også finner i de Benjaminske *Denkbilder*, det er det flyktige øyeblikket, men som utstrakt, som et bilde det skal erindres i forhold til. Det er et bilde som skaper tekst, som skaper refleksjon, som skaper tid. En fortsettelse og videreføring av Benjamins *Denkbilder* er det som i de senere skrifterne kalles for dialektiske bilder. Denne siste kategorien finner vi bl.a. i *Das Passage-Werk*, som en viktig kategori for å forklare Benjamins bilder av Paris. Jeg er tilbøyelig til å knytte bildene av Berlin, og da kan hende særlig *Berliner Kindheit* til den første kategorien, *Denkbilder*. Sigrid Weigel definerer *Denkbilder* som dialektiske bilder i skreven form, som lingvistiske representasjoner av de bildene som beskrives. Det individuelle minnet, eller den individuelle erindring, som vi finner i *Berliner Kindheit* skal ikke forstås utelukkende i tilknytning til denne individuelle erfaringen. Benjamin poengterer at det ikke (bare) er en selvbiografisk tekst han har skrevet. Det er også en kollektiv erfaring han forsøker å beskrive i denne teksten. Det er den generelle erindringen av det å være barn i Berlin rundt århundreskiftet. Jeg tror også at han berører noe av arndommens erfaring på et mer generelt plan, altså at han også sier noe om hvordan barnet erfarer (eller kan hende mer om hvordan den voksne mener at barnet

Einbahnstraße (*Enveiskjøring*), er kritikk noe som krever den rette avstand. Den distanseringen vi finner i Benjamins Berlin-tekster er altså nødvendig for å kunne etablere en kritisk tekst, en kritisk beskrivelse av den historiske erfaringen. Det gir

erfarer). Men dette punktet er også åpent for kritikk. Er *Berliner Kindheit* en kritisk historiografi, eller er det mer tale om en nostalgisk erfaring?

“Die Siegessäule”, og også resten av *Berliner Kindheit*, kan forstås som en storbyens fysiognomi. Det er en måte å beskrive de kjennetegn ved byen som preger den og som gjør den til det landskap den er. Slik kan vi lese *Berliner Kindheit* som en måte å undersøke byens liv på. I Benjamins radiostykke “Das dämonische Berlin” finner vi en definisjon av fysiognomisten. Den beste tyske oversettelsen er *Anseher*, ikke *Seher*. Til dette poenget kjenner vi flere av storbyens typer. Det er ikke bare selve visualiteten og det seende subjektet som er viktig. Objektet eller materialiteten, det som blir sett på, er en like viktig del i bestemmelsen. Relasjonen mellom subjekt og objekt, mellom den som ser og den/det som blir sett på, definerer visualitetens posisjon. Vi finner bevegelser mellom de ulike dimensjonene av byen, der dens arkitektoniske og historiske dimensjoner også spiller en rolle for innbyggernes liv. Slik vi kan si at Benjamin med mange av sine tankebilder konstruerer teksten som representasjonen av erindringen, slik kan vi også finne et annet perspektiv på denne figuren. Erindringen blir også konstruert som en by. Minnet, erindringen gis spatiske dimensjoner. Storbyens gater og knutepunkter, det flyktige i storbylivet, er analogt med bevissthetens strukturer.

“Die Siegessäule” er et monument, et dokument over historien, og i dette tilfellet gir det mening å poengtere dobbelheten i slike figurer hos Benjamin. Som han skriver i de historiefilosofiske tesene, finnes det ikke et dokument over historien som ikke samtidig er et dokument over barbariet (Benjamin er her svært nær Adorno/Horkheimers tese om en opplysningsdialektikk). **Graeme Gilloch** skriver i *Myth & Metropolis*:

“The monument is precisely such a ‘document’. It presents itself as an object of adoration, an unchanging and timeless reminder of former splendour and achievement. The monument is doubly mythic: in its evocation of a false history and in its proclamation of its own permanence. The monument is a petrified myth.” (Gilloch 1996:73)

¹ *Berliner Kindheit um neunzehnhundert* finnes oversatt til alle de skandinaviske språk, og er lett tilgjengelig (se litteraturlisten på Benjamin 1992, 1994 og 2000). På tysk finnes det flere utgaver av denne teksten. I arbeidet mitt anvender jeg den såkalte “Fassung letzter Hand”, som finnes i Benjamin: *Gesammelte Schriften* VII: 385–433. Min tekst her forutsetter en kjennskap til avsnittet om Seierssøylen.

² Jeg har tematisert forbindelsen mellom Benjamin, Wenders, visualitet og erindring i ett tidligere arbeid, se: Erik Steinskog: “Engler og flanører I: Om blikkets erkjennelseskarakter hos Walter Benjamin”, i *M. Tidsskrift for kunst- og medieforskning* (NTNU) Nr. 4/1996: 32–41 og “Engler og flanører II: Unheimliches Berlin”, *M. Tidsskrift for kunst- og medieforskning* (NTNU) Nr. 1/1997: 21–30.

Litteratur

- Benjamin, Walter (1974ff): *Gesammelte Schriften* Frankfurt am Main: Suhrkamp.
 Benjamin, Walter (1992): *Barndom i Berlin omkring år 1900* (oversatt av Henning Goldbæk). Forlaget politisk revy.
 Benjamin, Walter (1994): *Barndom i Berlin kring 1900* (oversatt av Ulf Peter Hallberg). Stockholm: Symposium.
 Benjamin, Walter (2000): *Enveiskjøring. Barndom i Berlin – rundt 1900* (oversatt av Henning Hagerup og Bjørn Aagenæs). Oslo: Aschehoug.
 Buck-Morss, Susan (1989): *The Dialectics of Seeing. Walter Benjamin's Arcades Project* Cambridge, Mass.: MIT Press.
 Gilloch, Graeme (1996): *Myth & Metropolis. Walter Benjamin and the City*. Cambridge: Polity Press.
 Weigel, Sigrid (1996): *Body- and Image-Space. Re-reading Walter Benjamin* London: Routledge.

NSU kort och okomplicerat!

NSU:s vetenskapliga forskning och studier baseras på projekt. Projektet är sammansatta av deltagare från alla länder i Norden. Sammanhållande kraft för projekten är projektledaren. Varje projekt utgår ifrån en projektbeskrivning, som godkänts av NSU:s högsta beslutande organ. Inom NSU pågår ett flertal olika tvärvetenskapligt orienterade projekt samtidigt.

Projektet sammanträffar och utbyter forskningsresultat vid åtminstone två gemensamma konferenser per år. Alla projekt sammanträffar varje år för en gemensam sommarkonferens i ett nordiskt land, dit du kan få subventionerad resa. Varje projekt anordnar även separat vinterkonferens. Varje enskilt projekt är geografiskt förankrat vid i princip varje universitetsort i Norden, och arbetar lokalt med sammankomster i varje vecka eller månad. Vill du delta i ett etablerat projekt kan du anmäla dig till respektive projektledare. Vill du bli projektledare eller har du idéer för att skriva en projektbeskrivning? Kontakta sekretariatet eller någon i styrelsen.

Nordiska Sommeruniversitetet – hela året!

Nordiska Sommaruniversitetet (NSU) är en organisation och nätverk för forskning och studier tvärs genom de Nordiska länderna och de akademiska disciplinerna. Även om ordet sommar finns i namnet, så har NSU verksamhet hela året. NSU startade redan 1950 i Lysebu, Oslo och firar således år 2000 sitt 50-års jubileum!

Språk

De tre arbetsspråken är danska, norska och svenska. Även engelska förekommer som samtalspråk vid sammankomster, där språksvårigheter råder.

Studiekretsar, manchetter och studieprogram

Den tvärvetenskapliga forskningen och studierna baseras på studiekretsar (projekt). Studiekretsarna är sammansatta av deltagare från alla länder i Norden. Sammanhållande kraft för studiekretsen är den nordiska koordinatören (projektledare). Varje studiekrets utgår ifrån en manchet (projektbeskrivning). Studieprogrammen (projektens verksamhet) inför kommande år presenteras i höstnumret (nr. 2) av denna tidskrift. I vårnumret (nr. 1) beskrivs den föreslående sommarsessionen (NSU:s årliga sammankomst i ett nordiskt land).

Lokala studiekretsar

Studiekretsarna är också organiserade geografiskt. Till varje studiekrets hör lokala studiekretsar. Varje nordisk universitetsstad har i princip en lokal studiekrets för varje krets. De lokala studiekretsarna har möten under hela året, veckovis eller månatligen. Kontakterna från de lokala studiekretsarna till studiekretsen sker genom den nordiska koordinatören.

Vintersymposier

Under vintern samlas studiekretsarna till ett vintersymposium, som hålles under första kvartalet under året. Symposiet, som brukar vanligtvis vara under cirka en eller en halv vecka, sker i ett nordiskt land och här presenteras studieresultat från lokala verksamheter, samt sker planläggning av kretsens verksamhet för sommarsessionen.

Sommarsessionen

De 5 nordiska länderna skiftar värdskapet för sommarsessionen, dit samtliga studiekretsarnas deltagare har möjlighet att mötas. Studiekretsarna har egna program för verksamheten under dagtid, men möts gemensamt under program som t.ex. inbjudna föreläsare. En stor del av

sommarsessionens övriga tid fylls även av kulturella och sociala program.

Representantskap och styrelse

NSU:s högst beslutande organ är representantskapet. Representantskapet möts under sommarsessionen, och beslutar om nya studiekretsar och värderar kvaliteten för pågående kretsar. Representantskapet väljer också NSU:s styrelse, som står för det kontinuerliga arbetet under året.

Publikationer

NSU har en tidskriftsutgivning och en skriftserie. I Information fra Nordisk Sommeruniversitet publiceras essäer, studieprogram, och planer för sommarsessionen. Denna tidskrift kan fritt rekvireras av alla som överväger att delta i en studiekrets eller som redan deltar. Den kan även nedladdas från Internet. I serien NSU Press publiceras monografier, antologier, och artiklar som resultat av eller som bruk för NSU:s studieverksamhet. Varje studiekrets förväntas utge minimum en publikation som resultat av sitt arbete.

Internet

NSU kommunicerar och förmedlar även information via Internet. Hemsidan innehåller kortfattade beskrivningar över NSU:s olika verksamheter och uppbyggnad. Elektronisk kommunikation sker via epost, elektronisk anslagstavla (www-board) och utskickslista (mailinglist).

Webbadressen är:

<http://www.au.dk/nsu>

Sekretariatet kontaktas via:

nsu@hum.au.dk

Lokala kontaktpersoner

NSU har lokala kontaktpersoner i ett flertal av Nordens universitetsstäder. Kontaktpersonen kan hjälpa intresserade att ta del av mer information om NSU eller kontakter med studiekretsarnas nordiska koordinatörer.

Kontakt med NSU

Om du är intresserad av att delta i arbetet hos en viss etablerad studiekrets, kan du kontakta den nordiska koordinatören för studiekretsen, din lokala kontaktperson vid ditt Universitet eller NSU:s sekretariat för att få hjälp.

Etablering av nya studiekretsar

Har du en ny idé för en studiekrets är du välkommen att utarbeta förslag till manchet där projektet beskrivs. Närmare information kan du få från sekretariatet.

Set Lonnert

Kreds 1: Space, Place and the Body – nordiske geografier i forandring:

Tid og rum (og Færøerne)

"We all routinely make sense of places, spaces and landscapes in our everyday lives – in different ways and for different purposes – and these 'popular geographies', personal and public, are as important to the conduct of social life as are our understandings of (say) biography and history" (Gregory 1994 p.81).

For godt halvandet år siden ansøgte tre geografer Nordisk Sommeruniversitet om en pulje penge. Man ville gerne lave en 3-årig internordisk tværvideenskabelig studiekreds, der skulle fordybe sig i geografiske problemstillinger. Pengene blev bevilliget, og studiekredsen 'Space, Place and the Body' - populært kaldet for geografikredsen - blev en realitet.

Kredsens arbejde startede vinteren 2000, hvor man havde sit første stiftende møde i Danmark. Dette møde blev fulgt op af endnu et i sommers i Norge, hvor man mødtes for at diskutere magt og ideologi i forhold til en geografiske dimension, og kredsen er nu godt på vej ind i sit andet år.

Emnet for det kommende års arbejde – for kredsen har årlige undertemaer – er det for geografer klassiske og evig aktuelle "tid og rum". Emnet gennemsyrrer på forskellig vis hele geografis videnskabs historie og –teori, er derfor selvsagt ikke taget helt ud af det blå, og det såkaldte "vink med vognstangen" kom i sommers: På trods af (eller måske netop derfor?), at emnet for sommermødet 2000 var magt og ideologi, og at det var herfra oplægsholderne tog deres udgangspunkter, var det bemærkelsesværdigt at de fleste berørte "tid-rum"-problematikkerne, enten direkte eller indirekte. Det var med andre ord et emne der pressede sig på, noget der kaldte på en yderligere fordybelse.

Tid og rum i Geografien

Tid og rum er uomtvisteligt to af de absolut mest centrale begreber i humangeografien – og man kan med almindelig akademisk forsigtighed betragte dem som geografis raison d'être. De to begreber har dog op gennem tiden (!) rent epistemologisk fremstået med større eller mindre tydelighed: en uklarhed der også kendetegner karakteristikkene af deres indbyrdes forhold.

Helt ind til starten af 1970'erne var det primært tid man diskuterede i forhold til socialteori, modernitetens tro på *fremskridtet* (over tid!) slog også igennem her og denne forståelse på sin vis determinerede konceptualiseringerne af rummet, der blev behandlet som "spatial science" og "spatial structure". Man ansøgte rummet som en container, hvori man kunne studere de elementer, der i virkeligheden var vigtige, f.eks. den rumlige organisering af f.eks. byerne ("by-hierarkiet") eller afstanden fra virksomhederne til markedet

(Dicken & Lloyd 1990). Geografien var så at sige en måde at studere verden på fra afstand og tiden – udviklingerne i denne rumlige organisering over tid – blev dermed indirekte det man egentligt studerede (Gregory 1994).

Op igennem 1970'erne og 1980'erne begynder rummet dog for alvor at dominere den humangeografiske diskurs – at rummet gjorde en forskel for den samfundsmæssige udvikling blev et nyt form for geografisk mantra og åbnede op for nye teoretiseringer (f.eks. Smith 1984). I meget generelle termer var rummet nu socialt konstrueret, hvor rummet er de sociale relationers influerende/begrænsende/muliggørende kontekst – hvilket indebar at rummet (eller det *socio-rumlige*) nødvendigvis må være en væsentlig del af socialteorien. Dette var dog også under den marxistiske geografis absolutte storhedstid, og derfor blev det først og fremmest diskussioner om det relationelle kapitalistiske rum og kapitalcirkulationerne som rumskaber, der blev central i den humangeografiske teoretiske diskurs.

Drejningen over imod rummet betød også at man i slutningen af 1980'erne begyndte at tale om postmoderne geografi – bl.a. eksemplificeret ved Edward Soja's "Postmodern Geographies – The reassertion of Space in Critical Social Theory" (som nogle måske vil mene er meget lidt postmoderne, men langt mere modernistisk, i sit forsøg på entydigt at placere rummet i en form for helhedsteoretisering?) fra 1989. Et andet centralt værk fra denne periode er David Harveys "The Condition of Postmodernity" fra (1990), der betragter det postmoderne rum som en direkte konsekvens af sammenpressningen af tid og rum, hvilket har ændret konfigurationerne af de sociale relationer; herunder selvsagt også de kapitalistiske, hvilke det er bogens hovedformål at analysere og teoretisere over.

Nyere teoretiske diskurser

Denne noget reduktionistiske og meget strukturalistiske forståelse af rummet og det sociale/sociorumliges udvikling, har selvsagt med den stigende kritik af marxismen været under stigende pres op igennem 1990'erne. Problemet med de mere eller mindre dogme-marxistiske forståelser af rummets betydning er, at "human agency" ikke har den store betydning for rummets udvikling, der alene ses som et spørgsmål om kapitalismens udvikling og rumlige behov, og ikke som konstrueret i et samspil imellem strukturer og "human agency". En del af den postmoderne/post-marxistiske geografi er derfor i stedet optaget af koblingerne imellem om rum og identitet (Keith & Pile 1993), og fortolkningerne af de urbane rum og den urbane kultur, og her har Henri Lefebvres (1991) forståelse af hverdagslivets betydning for rummets produktion og vice versa: Rummets betydning for hverdagslivets udfoldelse,

Ett av Andra världskrigets kändaste fotografier. Sex amerikanska soldater reiser den amerikanska flaggan på ön Iwo Jima den 23. februari 1945. Nu hävdas att fotografen Joe Rosenthal iscensatte episoden. Är iscensatt historia historia?

blevet et centralt omdrejningspunkt ("det repræsentationelle rum") (Simonsen 1993). Lefebvres kobling imellem rummet og hverdagslivet kan man således også bruge til at stille spørgsmålet om hvordan rumpolitik (f.eks. bypolitik eller skabelsen af "Landscapes of Power" jvf. Zukin 1991) bruges i forbindelse med ønsker om en særlig social udvikling/identitetspolitik, retfærdiggjort under henvisning til "storbykonkurrencen" eller "regional overlevelse".

Rum er stadigvæk på den humangeografiske teoretiske dagsorden, men tendensen mod at inddrage rummet har også vist sig i andre fag. Det bedste eksempel er måske den berømmede engelske sociolog Anthony Giddens og hans teoretiseringer over både "time-space"-distanciering og "locale"-begrebet (Giddens 1991), hvilket har virket tilbage på diskussionerne indenfor humangeografien, hvor man bl.a. diskuterer localebegrebet i forhold til forskellige konceptualiseringer af rummet. Dermed kan man også hævde at '...the discourse of geography has become much wider than the dicipline.' (Gregory 1994, p.80).

Men i al rummeligheden er det imidlertid som om de seneste års diskussioner har fået en overvægt af konceptualiseringer af rum – hvor rummet for ganske få år siden var underteoretiseret i geografien (Soja 1989) i forhold til tid, er det nu påfaldende så lidt diskussioner om tiden fylder indenfor humangeografien i dag. Og selvom det virker som en tilbagevendende til svundne tider må man nøgternt konkludere, at rum er ikke en statisk størrelse, men at det nødvendigvis epistemologisk må underlægge sig tid — alt andet ville være et essensialistisk postulat, og det har aldrig været meningen med det intensive rede fokus på rummet.

Nye diskussioner

Derfor presser nye diskussioner om tid og rum sig på indenfor

både humangeografien og socialteorien generelt, men vores ambition med denne studiekreds er ikke primært at diskutere konceptet tid og konceptet rum hver for sig, men på bedste tværvidevidenskabelige vis forsøge at undersøge forholdet mellem de to, samt de geopolitiske, byteoretiske etc. konsekvenser dette kan eller bør have. To eksempler på nye tid-rum-overvejelser er *symbolsk geografi* og *cybergeografi*:

Den symbolske geografi beskæftiger sig blandt andet med hvordan at repræsentationer af tid og rum indgår i forhandlingen af den kollektive identitet, altså hvordan at en socialt funderet konstruktion af tid og rum sætter et 'os'. I Edward Said's klassiker 'Orientalism' (1995) indkredses (mindst) tre tidlige konstruktioner af Vesten/Orienten, der alle opstiller dette 'os': **I** Den evolutionære skelnen placerer Vesten og Orienten på samme tidslinje, men forskellige steder på denne tidslinje. 'Vi' (Vesten) repræsenteres som om at vi er 'nået længere' i udviklingen end 'de' (orienten) er. **II** Den binære skelnen placerer Vesten og orienten i adskilte tidszoner i den forstand, at Vesten repræsenteres som foranderlig, mens Orienten repræsenteres som uforanderlig. Orienten er for evig fastfrosset orientalsk. **III** Container-metaforen placerer Orienten i en tabt fortid, hvilket medfører en forfaldshistorie, som står i modsætning til den europæiske evolutionshistorie: den moderne Orient kunne ikke leve op til en klassisk Orient ifølge orientalismens blik. Derved bliver rejser i rum (til Orienten) til rejser tilbage i tiden.

Alle disse tre tid-rum konstruktioner gør det muligt at konstruere 'dem' som objekter, snarere end aktører, og de andre bliver i denne bevægelse objekter som 'hænger fast' i tiden, snarere end subjekter som aktivt mestrer tiden (og rummet for den sags skyld).

Eksemplet illustrere dertil, at man i samme bevægelse skaber hierakiseret forskel, med 'os' som det øverste, det yderste - og 'de andre' som nedgjorte, tilbagestående.

I *Cybergeografien* er tid og rum under konstant forandring, primært grundet informations- og internet-teknologi, der på radikal vis har gjort op med mere konventionelle begrebsliggørelser af de tidsrumlige sammenhænge, eksempelvis i relation til forståelsen og udviklingen af det sociale rum og hele nærvær/fraværsproblematikkerne (jvf. Giddens 1991). Et eksempel på en ny (tids)rumlig oplevelse er, at informationsteknologien muliggør visualiseringer af, og 'surfen rundt' i forskellige landskaber, og derved åbner internetteknologien op for subjektets oplevelse af at deltage i parallelle virkelige eller imaginære rumligheder, hvormed den tids- og kropslige (rumlige?) begrænsning delvist overskrides. Paul Virilio, en af de centrale teoretikere indenfor cybergeografien, trækker denne pointe så langt, at han ligefrem mener, at dette har medført et tab af geografien: At udviklingen i Cyberspace har spærret os inde grundet tidens ophævelse af geografien: Kroppen som det bevægende er afløst af informationen som det bevægelige (Virilio 1998).

Potentielle diskussioner

Dette var blot et par eksempler på diskussioner inden for temet tid og rum, som det er muligt at debattere videre om. F.eks. kunne man spørge om ofrene for den symbolske geografi bliver spærret inde af tabet af geografien, eller om muligheden for at bevæge sig i parallelle rumligheder via IT

åbner op for en gradvis genforhandling/nedbrydning af symbolske geografier. Man kunne omvendt diskutere hvilke indfyldelse cybergeografien får på konstruktionen af det repræsentationelle rum, og hvad sker der i så fald med forestillingerne om rum og identitet? Man kunne diskutere om de mennesker, der argumenterer for at man med den nye IT teknologi har overskredet tid og rum, har ret? Er det reelt set sådan at man kan tale om at steder, hvor de globale kommunikationsstrømme ikke når frem, er netværksghettoer eller 'off-line spaces'? Hvilke konsekvenser har disse spaces for argumentationen: Er det sådan i disse off-line spaces, at 'spaces of flow comes to a full stop', samt at tid og rum derfor her betyder 'time to spare and the space to go nowhere'. (Thrift 1995, i Amin og Graham 1997, p. 31)? Kunne man endda trække denne pointe så langt, og konkludere, at teorier om tid og rums overskridelse i det globale blot maskuline/vestlige/geocentriske postuler i en nye forklædning(er)?

2001's faglige program

Som illustreret her er der mange mulige vinklinger, når man vil forsøge at nærme sig krydsfeltet mellem tid og rum. Igenem dette efterår har den københavnske del af studiekredsen mødtes jævnligt for at forsøge at få styr på koncepterne samt på den metode for det kommende års arbejde i kreds 1, der ligger i forlængelse heraf. De er ikke sådan lige at få styr på, skulle vi hilse og sige – særligt ikke når flere forskellige fag og fagtraditioner forsøger at løse denne gordiske knude sammen. (Af samme årsag har vi så meget desto mere mod på det kommende arbejde.) Vi har dog lagt os fast på nogle forskellige retningslinjer.

Først og fremmest har vi forsøgt at indkredse forskellige knudepunkter hvormed man kan strukturere vores diskussion, og den ovenstående tekst er delvist et udtryk for forsøget på dette. Dernæst har vi også lagt os fast på en metode for den kommende års arbejde. Vi gæet i gang med at rejse penge til at interesserede kan mødes på Færøerne i sidste weekend i april 2001 – og hvorfor Færøerne?: Vi ønsker at sansen – kropsligt at opleve – tiden og rummets betydning via endnu et undertema man lidt populært kunne kalde for 'en ø i historien' eller måske 'historien på en ø'? (Bidrag meget gerne selv med andre forslag til specifikke temaer omkring tid og rum og så den konkrete lokalitet Færøerne!)

Under vores vintermøde vil kredsen yderligere forsøge at få hold på de mere teoretisk orienterede tid-rum diskussioner. Dette arbejde afsluttes dog ikke med vintersessionen, idet at vi vil fortsætte med at diskutere on-line i cyberspace (!) Forløbet kulminerer med at vi mødes i Sverige til NSU's store sommersession fra d. 28. juli til d. 4. august 2001. Dette møde har vi allerede økonomi til. Diskussionerne i cyberspace vil blive bragt på kredsens egen hjemmeside, og loyalt over for vores tema vil de være et forsøg på at skabe en form for internetantologi – en antologi i tid og rum.

Dette var som sagt bare en lille appetitvækker på et tema som forhåbentligt i vinterens løb bliver bredt ud og påvirket af de forskellige mennesker fra forskellige discipliner, der involverer sig. Er du nu én der sidder med dette tidsskrift, der har fået lyst til at deltage i denne vores opdagelsesrejse i tid

og rum, så skal du være meget velkommen til at deltage. Dette uanset om du er geograf eller ej, det er interessen for temaet der tæller. Kontakt et af de nedenstående navne, og så vil du få mere information omkring hvordan du rent praktisk forholder dig. *Alle er velkomne!*

Litteratur

- Amin, A. & Graham, S. (1997) *The Ordinary City*. Trans. Inst. British Geographers 22, 411-429
- Dicken, Peter & Lloyd, Peter E. (1990): *Location in Space*. New York: HarperCollinsPublishers.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gregory, Derek (1994): *Social Theory and Human Geography*. I: Human Geography. Society, Space and Social Science. London: Macmillan.
- Harvey, David (1990): *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell
- Keith, Michael & Pile, Steven (1993): *Place and the Politics of Identity*. London: Routledge.
- Said, Edward (1995) *Orientalism*. Ordfronts Forlag
- Simonsen, Kirsten (1993): *Byteori og Hverdagspraksis*. København: Akademisk Forlag.
- Soja, Edward W. (1989): *The reassertion of Space in Critical Social Theory*. London: Verso.
- Smith, Neil (1984): *Uneven development. Nature, Capital and the production of Space*. Oxford, Blackwell.
- Soja, Edward (1989): *Postmodern Geographies: The reassertion of Space in Social Theory*. London: Verso
- Virilio, Paul (1998) *Cyberworld - det værstes politik*. Introit!publishers, Danmark
- Zukin, Sharon (1991): *Landscapes of Power: From Detroit to Disney World*. Los Angeles: University of California Press.

Anbefalet litteratur

- Benko & Strohmeyer (1997): *Space and Social Theory. Interpreting Modernity and Postmodernity*.
- Bhabha, Homi K. (1994) *The Location of Culture*. Routledge, London and New York
- Baudrillard, Jean (1994) *Simulacra and Simulation*. University of Michigan Press.
- Batty, Michael (1997) *Virtual Geography*. Futures, vol.29.no. 4/5, 1997
- Crang, M. & N. Thrift (2000) *Thinking Space*. Routledge, London and New York
- de Certeau, Michel (1988) *The practice of Everyday Life*. University of California Press, Berkeley
- Gilroy, Paul (1993) *The black Atlantic: Modernity and double consciousness*. Verso
- Lash, Scott & Urry, John (1994): *Economies of Sign and Space*. Saga Publications
- Lefebvre, H (1991/1997) *The Production of Space*. Oxford, Blackwell.
- Mitchell, William (1995) *City of Bits. Space, Place and the Infobahn*. MIT Press, Cambridge MA and London
- Sørensen, Bjørn (1997) *Let your finger do the walking. Rom/sted metaforer i online-datatransmissioner*. Mediekultur nr.27.

Koordinatorer

Stud. Scient **Lene Strandsbjerg Wolff**
(Geografisk Institut, Københavns Universitet)
Privat: Slotsgade 9, 4tv.
DK-2200 København N
(+45) 35 37 25 15
(+45) 26 93 20 49
strandsbjerg@dk2net.dk

Ph.d. stipendiat **Stine Hvalsum**
Institut for historie og samfundsforhold
Hus 3.2.1.
Roskilde Universitetscenter
DK-4000 Roskilde
Tlf. (+45) 46 74 23 85 (arb.)
Tlf. (+45) 35 35 21 02 (privat)
Hvalsum@RUC.dk

Ph.d. stipendiat **Morten Ranum**
Skydebanegade 26.4.tv.
DK-1709 København V.
Tlf. (+45) 36 96 30 02
ranum@skydebanen.net

Krets 2

Kropp och kultur

Kretsen håller sitt vintersymposium i Köpenhamn i 5-7.3.2000. Till det inbjuder vi doktorander, längre hunna studenter, konstutövare och andra kroppsinresserade. Detta är avsnitt 3 i en pågående och ständigt föränderlig diskussion.

ATT TÄNKA I ICKE-STRUKTURER... Hittills har vi rört oss på ett kanske aningen ostrukturerat sätt kring de ursprungliga utgångspunkterna i vår programdeklaration (manchet), fullt medvetna om att allehanda diskussioner kring kroppen kanske är en modefluga just nu. Men vår övertygelse är att det ännu finns mycket osagt om kroppen i kulturens malströmmar. Vi är också övertygade om att kroppens värde och uttrycksformer är starkt bundna av ännu icke-transparenta dogmer och teorier i den västerländska kanon. Vår enda dogm är att ingen infallsvinkel är ointressant. Är du en dansare som står på scenen och talar i och genom din kropp är perspektivet annorlunda än om du är litteraturvetare och analyserar kroppens Mme Bovarys döende kropp. Och om du är läkare eller patolog kanske du inte reflekterar över fenomenologiska perspektiv i mötet mellan kropp och värld. Och vad vet den skadade, smärtfyllda kroppen om sig själv och kulturen runt omkring?

UTANFÖR VÄSTERLANDETS TRADITIONER... Betecknande för teorierna kring kroppen och dess relationer till världen är att de uppenbart bottnar i en klart västerländsk tradition som utspringer ur kristendomen. Därför är vi övertygade om att vi kan finna intressanta dimensioner i diskussionerna om vi breddar fältet och söker andra tolkningsramar, i andra kulturer. Den samtida västerländska kultur- och samhällsforskningens cyborger, anorektiker, överviktiga, fitnessstrimmade queermedvetna är trots allt och lyckligtvis inte ett universellt tillstånd. Exempelvis kan religion kasta ljus över hur kroppen kan förstås. Ett hinduistiskt eller muslimskt perspektiv på kroppen alstrar mycket olika bilder och tolkningsramar. Därför har det också funnits ett asiatiskt stråk i vår färd genom kropps- och kulturdiskussionerna. Under förra sommarsessionen fick det sin början och avsikten är att vi ska fortsätta att se på andra kulturers syn på kroppen. Och detta val ska också förstås som ett ställningstagande. Världen tar inte slut vid EU:s/USA:s gränser och språk.

HÄR ÄR VI NU... Kretsen har fungerat ungefär ett år. Senaste februari träffades vi i Helsingfors. Tillströmningen var kraftig och intresset stort. Vi diskuterade livligt och länge kroppen utgående från en filosofisk aspekt bottnande i Descartes och - tro det eller ej - Gilles Deleuze. Även dans och dansens relation till kroppen behandlades. Fitnesskulturens påstådda imperativ och den isländska skönhetsindustrin gav också upphov till mycken diskussion. I somras träffades vi i Norge på NSUs sommarsession och fortsatte de yviga diskussionerna. Då koncentrerade vi oss på kroppen som rum och rädlans betydelse för hur vi uppfattar vår kropp och vår sexualitet. Temat byggde vidare på sommarkonferensens överordnade tema om platsen och rummet. Bl. hade vi i samarbete med geografikretsen en vandrande föreläsning, fält-

ekskursion som utmynnade i vilda spekulationer om sambandet mellan kriminalromanens och geografins besatthet att erövra det okända...

HIT ÄR VI KANSKE PÅ VÄG... Några tyngdpunkter föreslår vi koordinatörer inför vintersymposiet. Men alla andra diskussionsinitiativ är också mycket välkomna!

I Uppgörelse eller inspiration? En paneldiskussion Vi har inbjudit tre personer: en filosof, en dansare/litteraturvetare, en filosof/språkvetare till den diskussion vi ständigt återkommit till. Vi måste försöka hitta en sammanfattning för att komma vidare. Det handlar om fenomenologin, omhuldad och inspirerande. Men kanske också en begränsning? Intresserade kan blanda sig i diskussionen! Vi tar upp fenomenologiträden också genom gemensam läsning av några de Beauvoirtexter. Hur kan Maurice Merleau-Pontys teorier öppna dem?

II Stympning och nybygge. Cyberkroppen Det finns inom kretsen ett intresse för en uppföljning av Donna Haraways cyborgteorier. Men kopplingen mellan mellan kropp och maskin är naturligtvis äldre än så. Tänk bara på Frankenstein, på marionetterna och robotarna. Skräckromantiken har levit i litteratur och film, tycks aldrig dö. Men frågorna kring relationen mellan maskin och kropp förefaller aktuella också med tanke på de virtuella rum vi skapat. Hur kan man förstå relationen mellan kropp och maskin? Vilken kontaktyta har den virtuella kroppen med sin samtid? Synpunkter? Skräckvisioner, realism, utopier?

III Mat, mat, mat Matkultur och kroppslighet. Sinnlighet, en kodad språkvärld, inbäddad i politiska, kulturella diskurser om makt och maktlöshet? Vi vänder blickarna i olika riktningar av världen. Vi ser på film om mat, tar gärna emot föredrag och/eller maträtter som an knyter till mat som förbindelseänk mellan våra kroppar och världen omkring.

IV Kropp i bild En session om en kvinna som klär ut sig till "vacker" kvinna och gör en 3 minuters film om det. Fotografier om fula kvinnokroppar som ingen vill publicera. Hör utövande konstnärer visa och reflektera! Andra även välkomna att presentera konst, performance, eftertankar om kroppen på bild.

Så mycket, så mycket... Ge gärna respons på våra förslag till tyngdpunkter. Utvidga i din egen intresseriktning. Och fundera på hur du presenterar dina tankar. I dialog med någon, i form av vandring, i en bassäng, på ett café... Eller helt vanligt med papper att hålla greppet om medan du pratar. Välkommen att reflektera och spekulera!

Koordinator:

Maria Antas
Skepparegatan 33 D
FIN - 00150 Helsingfors
Tfn: +358 - (0)9 - 635321
e-mail: maria.antas@mail.sls.fi

Medkoordinatörer:

Annika Tudeer
Sofialundsgatan 6 B 47
FIN - 00570 Helsingfors
Tfn: +358 - (0)9 - 777 3338
e-mail: tudeer@cc.helsinki.fi

Lotta Strandberg
Ådvägen 14 A 4
FIN - 00200 Helsingfors
Tfn: +358 - (0)40 703 7842
e-mail: lotta.strandberg@helsinki.fi

Krets 3

Videnskab – didaktik – etik

Videnskabelige ekspertudsagn bruges ofte til at understøtte argumenter fremført i samfundsdebatten, og er dermed med til at udforme den rationalitet der gælder i samfundet. De af videnskaben muliggjorte teknologiske opfindelser er, og har i de sidste 400 år været, med til at forme det moderne samfund.

Samfundet kan på den anden side siges at virke tilbage på videnskaberne, idet der føres forskningspolitik (f.eks. i form af offentlige forskningsbevillinger) og idet det er de statslige højere læreranstalter der forestår uddannelsen af den kommende generation af videnskabsfolk – samtidig foregår megen forskning i dag i virksomheder, hvor forskningsstrategierne præges af markedsovervejelser.

Målsætningen for nærværende kreds er at arbejde for en forandring af praksis indenfor de videregående uddannelser – og på længere sigt i forskningsmiljøerne – således at videnskabssteoretisk og etisk refleksion indarbejdes som intrinsiske elementer. Denne målsætning retter sig mod alle universitetsfag.

Kredsens tema

Videnskaben er ikke værdineutral. Selvom objektivitet og uafhængighed af individuelle interesser traditionelt har været en del af den videnskabelige selvforståelse, er man i dag klar over, at videnskab og værdier ikke kan adskilles. Dels fordi videnskaben selv har en intern etik – epistemiske værdier knyttet til etableringen af *videnskabelig* viden, og dels fordi der eksisterer moralske værdier forbundet med måden, hvorpå denne videnskabelige viden anvendes (Ziman, 2000). At bedrive og undervise i videnskab uden at forsøge at gøre disse værdier eksplicitte for sig selv eller de studerende – og i stedet insistere på værdineutralitet – er en form for selvbedrag. Ydermere vil en 'i-tale-sættelse' af disse underliggende værdier være en forudsætning for en egentlig refleksion over videnskaben og dens formål. Det er kredsens antagelse, at det grundlæggende videnskabelige ethos er/bør være en stræben efter en bedre verden, og at etisk og epistemologisk refleksion over den videnskabelige praksis er en nødvendighed for at opnå dette mål. Videnskaben gør ikke i sig selv verden bedre.

Lignende tanker har været en del af den didaktiske debat om undervisningen i naturvidenskab, hvor grupper har argumenteret for en samfundsorienteret tilgang til undervisningen. Det vil sige, at fokus i høj grad er at lære om videnskaben, dens interne praksis og dens rolle i samfundsudviklingen i modsætning til den traditionelle fokusering på undervisning i videnskabelige teorier, deres indhold og anvendelse (Matthews, 1994; Sjøberg, 1998). Denne debat har dog primært

drejet sig om naturvidenskabsundervisningen i folkeskolen og gymnasiet, men spørgsmålet er om problemstillingen ikke i mindst lige så høj grad er aktuel for universitetsundervisningen og for andre fagområder. Hvis de akademiske uddannelser skal være andet end ren professionstræning, er en sådan meta-refleksion så ikke nødvendig? Det må f.eks. være i samfundets interesse, at videnskabsfolk deltager aktivt og kvalificeret i samfundsdebatten, og at de forholder sig aktivt til problemstillinger, der rækker ud over det rent tekniske, indenfor deres eget arbejdsområde. Omvendt må videnskabsfolk, der deltager i den offentlige debat være klar over, at de ikke er værdineutrale.

Det giver bestemt mening at sætte meta-refleksion i forbindelse med f.eks. naturvidenskaben, som er det fagområde initiativtagerne til kredsen kender bedst. Dels fordi anvendelsen af den (natur)videnskabelige viden har vidtrækkende konsekvenser for vores livs- og velfærdsgrundlag, dels fordi ekspertkulturen omkring den (natur)videnskabelige praksis let kan glemme *at ethvert individ er mål i sig selv*.

Etik og/eller fremskridt?

Peter Kemp opremser i sin bog "Det uerstattelige" en række teknologiske problemstillinger, hvis løsning kræver en overskridelse af de etablerede fagforståelser: Faren for atomkrig, som atombombenedkastningerne i Hiroshima og Nagasaki gav en forsmag på følgerne af; de økologiske konsekvenser, som er forbundet med den moderne livsstil; potentielle alvorlige uheld i industrien, som allerede er set i Seveso, på Tre Mile Øen, i Bhopal og i Tjernobyli; de muligheder bioteknologien har givet os for udforskning og udformning af menneskelige egenskaber; samt det demokratiske underskud der ofte er forbundet med informationaliseringen af samfundet.

Hvis det videnskabelige samfund, i denne forbindelse repræsenteret ved de videregående uddannelsesinstitutioner, som påpeget ovenfor ideelt set skal fostre nye medlemmer, der deltager aktivt i samfundsdebatten og er sig deres ansvar og begrænsninger bevidst, må praksis ændres, så opbygningen af denne demokratiske kompetence vægtes. Dette kan kun ske, hvis de ovennævnte værdier, problemstillinger etc. ekspliciteres og integreres i den videnskabelige praksis – også på studieniveau. En interessant inspiration kunne i denne forbindelse være Sandra Hardings overvejelser om det, vi systematisk ikke ser/ved - 'the pattern of knowledge and ignorance' (Harding, 1996, 1998 og 2000).

Det er kredsens grundlæggende antagelse, at en sådan integration eller transgression af refleksion over de epistemiske og moralske værdier, der ligger til grund for den videnskabelige gerning, vil betyde en nedbrydning eller optøning af de kulturelle forskelle, der hersker mellem de videnskabelige

miljøer og resten af samfundet. En sådan refleksion vil - i og med refleksionen i sig selv kræver kompetencer, der går ud over den enkelte videnskabelige disciplin - også kunne opbløde de traditionelle skarpe skel mellem forskellige videnskabelige discipliner. Opbyggelsen af en sådan indsigt i andre videnskabelige discipliners metoder og rationalitet vil gøre tværvideenskabelige projekter lettere at gennemføre og kunne bane vejen for egentlig transdisciplinær forskning.

Kredsens målsætning

Det er forhåbningen, at netværket kan bidrage til en ændring af den tekniske/videnskabelige/økonomiske rationalitet til også at indeholde et kritisk videnskabsteoretisk og etisk niveau, og dermed at kridte banen op for et socialt ansvarligt og etisk vel-reflekteret, tværvideenskabeligt paradigme, hvor 'meta-overvejelser' ikke udelukkende er henlagt til små, separate kurser, men er en naturlig del af undervisningen og den faglige diskussion, også i forskningsmiljøerne. For at initiere en sådan udvikling er det vigtigt dels at eksplicite problemer og modsætningsforhold i den videnskabelige praksis, dels at reflektere over vigtigheden af en sådan 'i-tale-sættelse'. Disse to elementer - 'i-tale-sættelsen' og den teleologiske refleksion - samt formidlingen af kredsens initiativer til forskningsverdenen i Norden ser vi således som de samlende mål for kredsens arbejde.

En mulig tilgang til at undersøge og eksplicite de etiske og politisk-etiske sider ved videnskab er således at tage udgangspunkt i dominerende videnskabsteoretiske perspektiver og bl.a. udfra deres epistemologiske grundlag at diskutere mulighederne for en praktisk etik - en etik som både kan danne grundlag for praktiske afgørelser og som kan informere videnskabens videre teoriudvikling. En anden tilgang til den underliggende teoretiske afklaring af problemfeltet er - idet videnskaben kan betragtes som en organisation eller et samfund - at benytte sig af teorier, der har relevans for en sådan samfundsforståelse. Her kan både systemteori, diskursanalyse og organisationsteori bidrage til den indsigt der er nødvendig for en kvalificeret diskussion af videnskabens samfundsrelevans. En tredje tilgang findes inden for det pædagogiske/fagdidaktiske område. Her reflekteres der over hvilke typer studerende (og sidenhen akademikere) der 'dannes' på de højere læreranstalter.

Vi ser som sagt en sådan teoretisk afklaring og eksplicitering som en væsentlig og helt nødvendig del af kredsens engagement, men idet det er vores opfattelse, at man for at opnå en egentlig ændring i de videnskabelige miljøers tilgang til denne metarefleksion må ændre undervisningen på de højere læreranstalter, vil et andet mere praksisorienteret element i kredsens arbejde være at udvikle, støtte, forske i og videreformidle ændringer i undervisningen, således at de studerende introduceres til denne tankegang.

I forbindelse med dette arbejde er det vigtigt at gøre sig klart, hvilke kognitive barrierer man er stillet overfor ved en så grundlæggende forandring af fagtænkningen. Vi forestiller os derfor, at forskning i den kognitive og sociale udvikling - dvs. refleksioner, forsvarsmekanismer, frustrationer, forankringen af nye sociale normer og ændret gruppedynamik - blandt deltagerne i de forskellige projekter vil udgøre en del af kredsens arbejde.

Vintersymposium 2001

Kredsens første vintersymposium løber af stablen den 2.-4. februar, 2001 i omegnen af Oslo. Vi forestiller os, at dette første møde i kredsen skal virke dels som en bred introduktion til kredsdeltagernes interesserfærer dels som et fremadrettet værksted, hvor kredsens fremtidige arbejde, arbejdsformer, mål, visioner osv. kan diskuteres. Formen bliver således meget åben. Vi vil i højere grad fokusere på generelle diskussioner i tilknytning til kredsens tema end på detaljerede diskussioner af enkeltindlæg. Dette betyder naturligvis ikke, at deltagernes oplæg ikke er både velkomne og nødvendige - tværtimod! Men de skal primært tjene som inspiration til mere overordnede diskussioner, hvilket formen også bør afspejle (mindre baggrundspapirer). Ydermere bør det bemærkes, at en del af kredsens målsætning også er at udarbejde, forske i og videreformidle udviklingsprojekter, der relaterer sig til kredsens tema. Ved kredsens møder - herunder Vintersymposiet vil der således også, udover de teoretiske afklarende diskussioner, blive lagt stor vægt på fremlægning og diskussion af sådanne praksis-rettede aktiviteter. Derfor er indlæg fra kredsdeltagere omhandlende sådanne initiativer særligt velkomne.

Enhver med interesse for kredsens arbejde er velkommen til at deltage i vintersymposiet og evt. indsende et oplæg/baggrundspapir. NSU vil finansiere en del af deltagerudgifterne. Derudover opfordres alle interesserede til at tilmelde sig kredsens adresseliste hos koordinator. Sidst i november måned forventer vi at udsende et egentligt program for vintersymposiet via denne adresseliste.

Litteratur

- Beck, Ulrich (1992): *Risk Society*, London: Sage.
- Harding, Sandra & McGregor, Elizabeth (1996): *Science for Whom?* in "The Gender Dimension of Science and Technology", 1996 UNESCO World Science Report.
- Harding, Sandra (1998): *Is Science Multicultural?*, Bloomington: Indiana University Press.
- Harding, Sandra (2000): *Difference, Democracy, and Philosophies of Science*, Lecture at the Royal Danish School of Pharmacy, June 2000.
- Hobsbawn, Eric (1997): *Ekstremernes århundrede*, Danmark: Samleren.
- Kemp, Peter (1994): *Det uerstattelige*, Danmark: Spektrum.
- Lash, Scott; Szerszynski, Bronislaw; Wynne, Brian (eds.) (1996): *Risk, Environment and Modernity*, London: Sage.
- Matthews, Michael (1994): *Science Teaching - The Role of History and Philosophy of Science*, New York & London: Routledge.
- Sjøberg, Svein (1998): *Naturfag som allmendannelse*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Torgerson, Douglas (1999): *The Promise of Green Politics*, Durham: Duke University Press.
- UNESCO (2000): *Science for the Twenty-first Century - A New Commitment*, Paris: UNESCO.
- Veblen, Thorstein (1965): *Higher Learning in America*, New York: Augustus M. Kelley Publishers.
- Yearley, Steven (1996): *Sociology, Environmentalism, Globalization*, London: Sage.
- Ziman, John (2000): *Getting Scientists to Think about What They Are Doing*, Lecture at the Royal Danish School of Pharmacy, May 2000.

Koordinator

Kathrine Eriksen
Kemisk Inst., Symbion
Københavns Universitet
Fruebjergvej 3
DK-2100 København Ø
Tlf.: 3532 1884
E-mail: kke@symbion.ki.ku.dk

Medkoordinator

Tom Børsen Hansen
Inst. M
Danmarks Farmaceutiske Højskole
Universitetsparken 2
DK-2100 København Ø
Tlf.: 3530 6121
E-mail: tbh@dfh.dk

Krets 4 – Aisthesis – Sansenes estetikk

Synestesi

Krets 4 vil som hovedtema for Vintersymposiet 2001 ha "Synestesi". Den synestetiske dimensjonen synes å kunne knyttes til en diskusjon om sansene og estetikken på flere ulike måter. Selv om synestesi først og fremst forstås som en nevrologisk problematikk, der man sanser med feil sans, kan den også forstås som en estetisk problematikk. I det følgende vil noen av disse momentene bli framhevet som et utgangspunkt for vintersymposiet.

Sansene

De ulike formene for inndeling av de menneskelige sansene har vært et av temaene for kretsens arbeid. En mulig oppdeling er selvsagt at de fem sansene deles radikalt. Syn, hørsel, lukt, smak og taktilitet blir dermed sett som isolerte fenomener. Men i differensieringen av sansene finner vi også ofte at man fokuserer på likheter mellom sansene. Man kan for eksempel ha en todeling, der sansene deles i forhold til avstanden til det sansede objektet. Todelingen etablerer dermed nærsanser (smak, lukt og taktilitet) og fjernsanser (syn og hørsel). Her ser vi at sansene kan forstås å ha likheter, altså at det er noe som binder sansene sammen.

Både femdelingen og todelingen har i tillegg til selve oppdelingen ledet til hierarkier, ikke minst knyttet til estetikken, men også til den status sansene kan gis. Fjernsansene har blitt sett på som å være mer objektive enn nærsansene. Man har også knyttet en slags evolusjonstanke til oppdelingen, der nærsansene har vært tettere knyttet til det animalske. Samtidig har selvsagt en av nærsansene fungert som målestokk for estetikken overhodet. Smaken – og her selvsagt først og fremst den gode smak – har vært estetikkens målestokk. At smak her vel fungerer som en metafor for sansningen, og ikke som en konkret beskrivelse av en av sansene, endrer ikke på dette begrepets betydning innenfor den moderne estetikkens overhodet.

Kunsten og kunstene

Men idet man begynner å se likheter mellom sansene, kommer også diskusjonen av sansningen over på et annet nivå. Hva innebærer likhetene mellom sansene for kunsten? Selve begrepet om estetikk – og ikke minst i forhold til den etymologiske betydningen av *aisthesis* som sansning – innebærer selvsagt at forholdet mellom kunst og sansning blir et viktig spørsmål. Men idet estetikk også har generelle – for ikke å si universelle – pretensjoner, forsøker den også å komme utover en teori om den enkelte sans.

Estetikken skal si noe om sansning overhodet, og ikke noe om den spesifikke sansning knyttet til den enkelte sans. Dette ligger også i forlengelsen av at estetikk skal si noe om kunsten og ikke om kunstene. Dette siste spørsmålet, om forholdet mellom kunsten – og da gjerne skrevet med stor K – og kunstene, er et sentralt spørsmål for estetikk. En nylig poengtering av dette finnes i **Jean-Luc Nancy**s bok *Les Muses*, der han reiser spørsmålet om "hvorfor det er flere kunster og ikke en?". Dette spørsmålet dreier seg altså om forholdet mellom det singulære og det allmenne. Kunsten som singularitet forutsetter i en viss forstand en form for allmennhet, og reiser dermed dette spørsmålet prekärt. En tilsvarende problematikk finnes i **Theodor W. Adornos** essay "Die

Kunst und die Künste". Også her er det forholdet mellom de enkelte kunstene og kunsten overhodet som tematiseres.

Sensus communis

Om man forstår Kunsten som det allmenne som binder sammen alle kunstene (alle kunstartene), kan dette spørsmålet også relateres til sansningen. Finnes det noe felles for all sansning uavhengig av den enkelte sansens sansning? Til dette kan det finnes flere ulike svar. For det første kan man hevde at man fra sansningen kan abstrahere til en slags sansningens form, der innholdet i den enkelte sanserfaring settes til side for diskusjonen av sansningens generalitet. Dermed vil man også kunne etablere en slags allmenn teori om sansning, en estetikk. For det andre kan man hevde at de enkelte sansninger i sin universalitet, i sine fellesmenneskelige trekk, peker mot en felles struktur. Dette er en variant av det som kalles *sensus communis* (fellessansen), som man finner i kantiansk estetikk og i flere utgaver av senere estetikker. *Sensus communis* har også hatt det ved seg at begrepet har overskredet den estetiske diskursen og blitt knyttet til andre, ikke minst etiske og politiske diskurser. En grunn for dette er selvsagt den fellesskapsdimensjonen som ligger i begrepet *communis*. En annen grunn er knyttet til den kantianske estetikkens begrep om dom og dømmekraft. Også her kan man relatere den estetiske dommen til en slags felles erfaring, eller i det minste til muligheten av en kommunikasjon som er fellesskapsorientert. For det tredje kan man relatere *sensus communis* til begrepet om mening. På bakgrunn av fellesskapsdimensjonen i begrepet *communis* er dette også å forstå som en felles eller delt mening, en mening som kan kommuniseres. Forbindelsen mellom mening og sansning er ikke minst noe man finner på engelsk, fransk og tysk, hvor begrepene for sansning og mening glir over i hverandre (*sense – sense; sens – sens; sinn – sinne*). Dermed kan man hevde at det som er felles for sansningen er dens mening, eller dens streben mot mening. Dette er noen av de filosofiske eller filosofisk-estetiske tilnærmingene til sansenes indre spill og logikk.

Gesamtkunstwerk

Men sansenes forhold til hverandre kan også utfordres kunstnerisk. Kroneksemplet på dette er nok **Richard Wagners** versjon av opera, kalt *Gesamtkunstwerk* (som oftest oversettes med "all-kunstverk" men som vel også kan oversettes som "fellesskapskunstverk" – noe som igjen innebærer en kommunal, eller felles, dimensjon). I Wagners *Gesamtkunstwerk* innebærer dette særlig forholdet mellom musikk, litteratur og dramatikk/scenesettelse. Dette er ikke nytt med Wagner, man har funnet i hele operahistorien, men med Wagner får det sin egen estetikk, og Wagner selv hadde større pretensjoner vedrørende sin litterære kapasitet enn vanlig var blant andre operakomponister (dette er et argument selv om operakomponister før Wagner som oftest ikke skrev sine librettoer selv – det har alltid vært vanlig å betrakte operalibrettoer som mindreverdige litterære verker). Med Wagner får vi altså en kunst som har som et uttalt formål å bygge ned avstanden mellom kunstene og mellom sansene, selv om det altså ikke er alle

kunstene og selv om det primært er snakk om syns- og hørselssansen. Det wagnerske prosjektet kan også sies å ha sine etterfølgere i det tjuende århundret, for eksempel fortolker Adorno (og flere andre) filmen som født ut av det wagnerske prosjektet.

Med filmen får vi en kunst som taler til flere sanser, ikke minst etter innføringen av lydfilm. Men også stumfilmen har denne dimensjonen innskrevet. For det første leser vi mange tidlige fortolkninger av stumfilmen der dens nærmest taktile dimensjon blir framhevet. Selv om denne taktile dimensjonen her muligens må forstås metaforisk, er dette ikke utelukkende tilfellet. Filmen ga fysiske og også nevrologiske reaksjoner hos sitt første publikum, og dette er også en sansemessig reaksjon på kunstverket. For det andre var stumfilmen aldri stum i absolutt forstand. Ikke minst var det ofte musikalsk ledsagelse, noe som igjen viser til likheten med operaen. Gjennom filmens historie ser vi hvordan lydsporet får en stadig viktigere plass også innenfor den teoretiske diskursen. I den senere tid har vi også sett hvordan man "gjeninnfører" en mer taktil eller fysiologisk dimensjon i filmlyden gjennom et høyt volum i kinosalen, som gir andre dimensjoner til lyden enn den rent auditive. En annen viktig dimensjon ved filmen er selvsagt at den er et teknologisk medium. Teknologiens betydning for sansningen er klart tilstede og er også viktig å diskutere fra et estetisk synspunkt. Gjennom teknologien har man fått andre metoder for sansestimulering enn man hadde før, og dette har også blitt utnyttet estetisk.

Synestesi

Verken *sensus communis*, *Gesamtkunstwerk* eller film er vel strengt tatt å forstå som synestetiske fenomener. Likevel forteller de noe om viktigheten av å diskutere det synestetiske som fenomen. Hovedpoenget for kretsens arbeid er ikke å diskutere synestesi som et nevrologisk fenomen, men som et estetisk. Dette innebærer også at det ofte mer kan være tale om analogier og metaforer enn om faktiske synestetiske fenomener. Når man hevder at musikk gir bilder, og at man gjennom instrumentalmusikk kan oppleve en indre film (altså at musikken skulle være en slags film-musikk uten film), synes det å være en slik metaforisk referanse. Samtidig er det klart at mange av avantgardemusikkens virkemidler i det tjuende århundret først og fremst har blitt kjent for et større publikum gjennom filmen og filmmusikkens bruk av disse virkemidlene.

De synestetiske fenomenene kan dermed diskuteres metaforisk i tillegg til den mer nevrologiske diskusjonen. Om man igjen henter eksempler fra musikken, finnes det for øvrig også eksempler på at metaforene er blitt faste uttrykk innenfor en estetisk diskusjon. Ikke minst er dette tilfellet med klang, som er en dimensjon ved musikken det har vært vanskelig å finne begrepsapparat for. Dermed er det klart at mange av de begrepene *klangfarge* og *timbre* som anvendes her. At klangen skulle ha farge, synes klart å være en metaforisk språkbruk, som skal beskrive en dimensjon ved musikken, men knyttet til hørselssansens domene. Innenfor det tjuende århundrets musikk finnes det også minst to komponister der denne forbindelsen mellom farge og klang/musikk har blitt framhevet sterkere, så sterkt at man også har diskutert dem som synestetiske komponister. Dette er Aleksandre Skriabijn og Olivier Messiaen. Begge komponistene har selv snakket om den kulørte dimensjonen ved musikken, og Skriabijn skrev også musikk for "fargeorgel" – et verk som ble framført med farger for første gang etter at MIDI-teknologien gjorde det mulig å styre lyskastere ved hjelp av

et keyboard. Både Skriabijn og Messiaen har også blitt sett på som komponister med et mystisk (eller i hvert fall sterkt religiøst/metafysisk) prosjekt i sin musikk, og den overskridende dimensjonen i musikken deres i forhold til sansningen har også blitt sett i relasjon til dette. Her ser vi altså at sansenes overskridelse settes i et metafysisk perspektiv. En lignende dimensjon kan man vel også hevde at finnes i poesien, eksempelvis hos Rilke, der det orfiske også har blitt fortolket både i metafysisk/mystisk og i synestetisk retning.

Innen poesien kan man også finne en mer generell tenkning som knytter an til musikken eller det musikalske. En slik tenkning synes å innebære en form for synestetisk erfaring, der man henter begreper og tankesett fra én kunststart og bringer dem over til en annen. På lignede måter finner man møter og konfrontasjoner mellom ulike kunstarter i det tjuende århundret. Man skriver musikk inspirert av film og filmens teknikker, man skriver litteratur bygd på montage-teknikker hentet fra billedkunsten, man tenker seg en skulpturs bevegelse og rytme, og så videre. Et av de spørsmålene slike teknikker selvsagt reiser, er om forholdet mellom disse "eksperimentene" er knyttet til kunstneriske praksiser eller om det er estetikens begrepsapparat som mystifiserer hva som foregår i kunstverkene. Estetikken er selvsagt avhengig av et visst begrepsapparat, og man henter ofte begreper fra andre kunstarter om man ikke har noen dekkende innenfor den aktuelle kunstart. Dermed er spørsmålet også reist om synestesen og den synestetiske erfaringen har noe å tilføre til estetikens begrepsapparat, og til konstruksjonen av nye begreper for estetikken.

Vintersymposium 2001

Kretsen innbyr til vintersymposium i København, 16.–18. mars. Tematisk ønsker vi at vintersymposiet skal åpne for en diskusjon av det synestetiske. Men det er selvsagt også mulig å holde opplegg knyttet til kretsens manchett mer generelt. Forslag til innlegg, med tittel og en kort beskrivelse, sendes til koordinator innen 25. februar.

Litteratur

- Adorno, Theodor W.: *"Die Kunst und die Künste"*, i *Gesammelte Schriften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1971ff.
- Chion, Michel: *Audio-Vision. Sound on Screen*. New York: Columbia University Press, 1994 [L'Audio-Vision. Paris: Edition Nathan, 1990]
- Lyotard, Jean-François: *"Sensus Communis"*, i Andrew Benjamin (red.): *Judging*. London: Routledge, 1992.
- Nancy, Jean-Luc: *The Muses*. Stanford: Stanford University Press, 1996 [Les Muses. Paris: Éditions Galilée, 1994]
- Nancy, Jean-Luc: *The Sense of the World*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997 [Le sens du monde. Paris: Éditions Galilée, 1993]

Informasjon

Kretsens hjemmeside finnes på <http://coco.ihl.ku.dk/~troelsd/aisthesis.htm> – her er det blant annet mulig å finne kretsens manchett.

Koordinator

Erik Steinskog
Musikkvitenskapelig institutt
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU

N-7034 Trondheim
Tlf. + 47 73 59 78 36
Tlf. + 47 93 20 17 29 (mobil)
Tlf. + 47 66 91 85 38 (privat)
Fax. + 47 66 91 51 42 (privat)
E-mail: erik_steinskog@yahoo.com / erik.steinskog@hfn.ntnu.no

Medkoordinatører

Troels Degn Johansson
Forskningscentret for Skov & Landskab,
Hørsholm Kongevej 11
DK-2970 Hørsholm
Tlf. + 45 45 17 83 20 (job)
Fax. + 45 45 76 32 33 (FSL)
Fax. + 45 35 32 81 10
E-mail: tdj@fsl.dk
URL: <http://coco.ihl.ku.dk/~troelsd/>

Claus Krogholm Kristiansen

Institut for Kommunikation
Aalborg Universitet
Langagervej 8
DK-9220 Ålborg Øst
Tlf. + 45 96 35 90 55
E-mail: ckk@hum.auc.dk
URL: <http://www.hum.auc.dk/ansatte/profiler/ckk>

Krets 5: Humanismens aktualitet

Ad fontes

Opp mot det gamle ville humanistene med Vasaris ord, *Ad fontes*, sette det antikke, men hva var det de fant i antikken? Vårt vintersymposium vil gå til kildene, ad fontes, i dobbelt forstand. Vi forfølger humanistene i deres søkning tilbake til antikken, og vi går til humanistenes egne verker og gjør dem til våre kilder. Den nye humanismekretsens første vintersymposium arrangeres under tittelen: *Ad fontes!* i Oslo 16.-18. Februar 2001

Vår antagelse er at de ulike humanistene nærte ganske forskjellige motiver for deres tilbakevenden til den greske eller romerske antikk. Mens oversiktsverker over humanismen eller nyhumanismen gjerne slår fast bevegelsen tilbake til antikken som noe massivt, motebetont og kollektivt målrettet, så er det vår ambisjon å nyansere og levendegjøre humanistenes bruk av historien. Vi tror på at det er et poeng å søke de enkelte kunstnerne, forfatterne eller tenkerne og la dem tale. Hva var det de søkte i historien? Hva var det de fant? Hva forteller det oss?

Vi inviterer alle deltagere til å ta for seg bilder eller verk hvor humanister tematiserer sin tilgang til fortiden, og til å presentere det for de andre deltagerne som et ledd i den rekke av friske kildestudier som vi i kretsen vil beskjeftige oss med i det kommende året. Studier som naturlig nok hele tiden vil knyttes til en nåtidig debatt om vår nytte av historien, - og til en debatt om humanistenes bidrag til vår selvforståelse.

Orfeus sang – og hva så?

Seminaret vil være åpent for bidrag om de forskjelligste humanister og deres forskjellig motiverte tilbakevenden til forskjellige versjoner av antikken. Vi forestiller oss at noen kunne ha lyst til å snakke om Petrarca, Boccaccio, Cusanus, Valla, Machiavelli, Montaigne, Pico, Ficino eller Erasmus? Eller ta for seg fortolkningen av og beundringen for antikken hos for eksempel Winckelmann, Humboldt, Herder, Goethe eller Schiller?

Etter hva vi har fornemmet blant de mange interesserte deltagere til den nye kretsen kan vi forvente bred diskusjon av Giambattista Vico (1668-1744). Det skulle være nok å gripe fatt i hos ham, uansett hvilke av hans verker som tas opp. Om det er de interessante seks innledningstaler om humanistisk utdanning, i engelsk oversettelse til *On Humanistic Education*, vi ser på, eller hans italienskspråklige hovedverk *Principi di scienza nuova, Den nye videnskap* (i dansk oversettelse 1998). Som bekjent var Vico's yndlingsaversjon cartesianismen, som han mente dyrket logikken og det rene intellekt på bekostning av menneskelig fantasi, kreativitet og språk. For Vico var ikke "sikker og ubetvilelig viten" tilstrekkelig, mennesket burde etter hans syn strekke seg etter visdom. Vis, det kunne man ifølge Vico bli ved å forholde seg til annet enn logikk og vitenskap. Han fremhever sunn fornuft, sansning, fantasi, diktning og følelser.

La oss se på et eksempel. I *Den nye videnskap* behandler Vico temaet poetisk visdom i stor bredde, og ved den poetiske visdom er vi ved et av stikkordene som for renessansens humanister bidro til å gjøre bildet av antikken så eventyrlig. Mens Vico knapt tror på en virkelig Orfeus bak alle historier om ham som profet og teolog, sanger og elsker, så hadde mange av renessansehumanistene et annet og mer voldsomt forhold til det orfiske. For noen av dem representerte Orfeus den aller høyeste visdom. Hans *Hymner* ble av enkelte ansett for i sløret form å fortelle den virkelige sannhet om hvordan verden ble til. Det er langt fra Vicos nøkterne analyse av Or-

En nøkkel til Vicos Den nye vitenskap. Tegningen viser Guds forsyn som et bånd fra Guds øye (i trekanten øverst til venstre), strukket via Metafysikken og ned på jorden til menneskene. Menneskeheten er her representert ved Homer, som den første representant for poetisk visdom. Legg merke til hans sprukne sokkel, den symboliserer Vicos funn av "den sanne Homer".

feus som en fremragende poet og "sivilisasjonsforkjemper" tilbake til Marsilio Ficino og hans pris av Orfeus som kilden til all gresk teologi. For Ficino var Orfeus bindeleddet mellom den egyptiske visdom og den greske filosofi, og den som etter studier hos Hermes Trismegistus hadde kunnet bringe den hellige visdom til Hellas.

I dag er det sterkt betvilt at det finnes autentiske skrifter etter Orfeus, men fragmenter av det orfiske vurderes så og si i tre kvalitetsgrader. De som finnes referert hos antikke filosofer og diktere anses for å falle i første kategori. I annen og tredje kvalitet plasseres de Orfiske *Hymner* og *Argonautica*, arbeider som er for sene til å være referert i antikken og for blandede til å kunne gå for rent orfiske. Ingen av disse var overhodet kjent i Vest Europa før 1400 tallet, men da de kom var de en sensasjon. Deres ekthet ble knapt betvilt. Referansene til det orfiske hos antikke tenkere som Platon og Aristoteles banet veien for de orfiske skriftenes berømmelse i renessansen. Deres religiøse ortodoksi derimot, var et vanskeligere punkt.

Marsilio Ficino (1433-1499) som ved sin oversettelse av alle Platons verker fra gresk til latin gav et avgjørende humanistisk bidrag til kulturhistorien, holdt Orfeus høyt i ære. Selv

om Ficino nevnes som renessansens fremste platonist kan man mistenke ham for å ha beundret Orfeus mer enn Platon selv. Ficanos forhold til Orfeus er interessant om vi først skal kikke på humanistenes forhold til det antikke. I Ficanos verk *De amore* hvor hans kjærlighetsfilosofi presenteres i form av en meget selvstendig gjendiktning av Platons *Symposion*, der underordnes både de kristne dogmer og Platons *Timaios* under Orfeus' poetiske versjon av skapelsen. Orfeus er hos Ficino den fremste autoritet hva gjelder menneskenes viten om verdens begynnelse. Så stor kraft tillegges Ficino Orfeus' poetiske kosmogoni. Vi kan si at med Ficino får noen av de antikke mytene fornyet sin betydning og kraft. Motsatt hos Vico, som vel tillegges mytenes betydning, men er mer distansert i sin holdning til dem.

Poetisk visdom

Noe av det mest fascinerende med Vico er likevel hvordan han tar utgangspunkt i brokker av eldgamle forestillinger om verden, og således både behandler Bibelske, poetiske, mytologiske og historiske hendelser innenfor den samme forståelsesramme. Hva han sier om de "historiske hendelser" utgjør forsøk på å rydde opp i kaoset av motstrid og åpenbar urimelighet i beretningene. Det fremmedartede for oss er hvilke historier han holder fast i som historiske, og så forsøker å finne hode og hale i. Hans måte å behandle figurer som Orfeus, Pythagoras eller Herkules på innebærer å hente dem ut av de motstridende historier om dem, og fornuftig forsøke å plassere dem på jorden og i en sammenheng. Vel og merke, uten å kutte båndene til et guddommelig forsyn. Det er tankevekkende hvordan disse figurene i Vicos intellektuelle univers fremdeles er viktige for Vico, i kraft nettopp av de myter og usikre overleveringer som han rydder opp i, - de er viktige på en måte som de ikke er det for oss. Hvorfor? Fordi den vei Vico staket ut, av kritiske vurderinger av fortidens myter, den er blitt fulgt videre. Nå er det ingen som tror at Orfeus virkelig kunne temme ville dyr med sin sang eller åpne dødsrikets porter, vi lever såvisst ikke i den villfarelse - men ingen legger heller noen vekt på Orfeus.

Om de da ikke tilhører den lille del av menneskeheten som leser poesi eller den kanskje enda mindre del som finner det tiden verdt å studere de såkalte antikke teologer og poetisk teologi.

I Vicos historieteori utvikler enhver kultur seg over tre stadier, over gudenes, heltenes og menneskenes tidsalder. Gudenes tidsalder kjennetegnes av det mytiske språk, det er her Orfeus hører hjemme. I menneskenes tidsalder anvendes et ganske annerledes rasjonelt og abstrakt språk. Her har ikke mytene lenger makt. Vico advarer i sin historietid mot enkelte trekk av hva som kjennetegner menneskenes tidsalder. Det at mytene ikke lenger har noen kraft det kan isolere det enkelte menneske, det kan føre til sosial atomisme. Det er ikke lenger noen myter som språkliggjør det menneskelige fellesskap. For vintersymposiet kan det være interessant å diskutere i hvor stor grad vi mener Vico har fått rett i sin advarsel.

En nøkkel

Hvis vi kort skal kikke på hva Vicos øvrige historiske prosjekt er, så kan vi se på *Den nye vitenskap*. I dette verket er det Vicos ambisjon å oppstille en vitenskap som viser men-

neskets "sanne natur" slik den finnes natur- eller Gudegitt. Det guddommelige forsyn hører med i analysen, - Vico mener at det han i sin vitenskap nærmer seg er en "rasjonell sivil teologi om det guddommelige forsyn". Som inngang til verket om prinsippene for den nye vitenskap plasserte Vico en illustrasjon som skulle hjelpe leserne å forstå. Dette er en illusjon som har oppnådd en status som nøkkel til Vicos tenkning, og hvis vi kikker på den nå, forteller den oss da også ganske mye om forutsetningene for Vicos tenkning.

I dette stikket ses Guds forsyn plassert øverst i venstre hjørne som et øye i et triangel. En bevinget kvinne balanserer til høyre i bildet på en globe, hun symboliserer metafysikken. Det er trukket et bånd fra hennes bryst til Guds øye, og helt ekstatiske kontemplerer hun Gud. Ikke Gud som Vico mener filosofene hittil hadde kontemplert Ham, nei, Gud i hva han kaller et høyere aspekt. Hun kontemplerer Gud i menneskenes sinn, og hun vil vise Guds forsyn i menneskenes verden, rettere sagt i menneskenes sinn og nasjoner. Fra metafysikkens bryst til Homers trekkes det samme bånd som fra Guds øye til Metafysikken. Homer står på sin sprukne sokkel og representerer den første visdom i den teologiske poesi. I hele nedre del av illustrasjonen befinner det seg en rekke underlige hieroglyffer og et alter hvorpå globen støttes. Hieroglyffene representerer elementene som formet de menneskelige institusjoner og globen representerer den fysiske verden. Globen kan bare delvis støtte seg på alteret, fortelle Vico. Vi får forkåret at dette er symbol på hvordan filosofene før ham ikke hadde analysert Guds forsyn i forhold til det sentrale for mennesket: Nemlig menneskets sosiale natur. Vico ville gjøre opp med denne mangelen og uteske lovmessigheten i de menneskelige institusjoner, i hvordan de følger sine egne Gudegitte naturlover.

I sine uforferdede kommentarer til hele verdenshistorien, oppsetter Vico i annet avsnitt av Den nye videnskab en rekke postulater og aksiomer om mennesket. Han tenker seg at disse postulatene likesom blodet i menneskenes årer skal gjennomstrømme hans vitenskap og besjele dens resonnemen-ter. Hva han deretter sier er nok gjenkjennelig for alle som er interessert i historie og som med glede leser eldre historiske tekster? I Arne Jørgensen og Conni-Kay Jørgensens danske oversettelse sier Vico:

'Mennesket gør, på grund af den menneskelige bevidstheds ubegrænsede natur, der hvor denne er fortabt i uvidenhed, sig selv til målestok for universet.

Dette aksiom er grunden til følgende to, for alle mennesker fælles skikke: den ene er, at *fama crescit eundo* (ryet vokser, når det løber), det andet er, at *minuit præsentia famam* (ryet mindskes med tilstedeværelsen (af tingen selv)). På den yderst lange vej, som ryet har tilbagelagt siden verdens begyndelse, har det været en evig kilde til alle de prægtige meninger, som man hidtil har haft om den for os ukendte og yderst fjerne oldtid, hvilket er en følge af den egenskab ved den menneskelige bevidsthed, som Tacitus har gjort opmærksom på i *Agri-colas liv* med mottoet: *omne ignotum pro magnifico est* (alt ukendt gælder for storslået).' (*Den nye videnskab*, s 101)

Vi lar i denne omgang Vico og Ficino få være talsmenn for hva senere tiders tenkere kunne få ut av å skue tilbake til an-

tikken. Men, vi ser frem imot å møte mange forskjellige humanisters tilganger til antikken. Og la det være sagt, at vi ser romslig på typebetegnelsen "humanist". For de tyske nyhumanistene i siste halvdel av 1700-tallet var beundringen for det antikke et konstituerende element i historieforståelsen, som kretsens deltagere inviteres til å se nærmere på - det være seg Winckelmanns insistering på den unike sammenhengen mellom språkene gammelgresk og 1700-talls-tysk, Goethes livslange lengsel etter et personlig møte med den antikke kunstens skjønnhet eller Herders fremhevelse av den greske antikken som den vestlige sivilisasjons urkilde. Vi oppfordrer alle som lar seg inspirere av denne lille skissen, eller som lar seg provosere av helt åpenbare utelatelser, til å forberede flammende innlegg og kaste seg inn i diskusjoner på kretsens første vintersymposium.

Koordinatorer

Else Marie Lingaas
Stensgaten 32B
NO-0358 Oslo
Tlf: + 47 22 603723
e-post: e.m.lingaas@admin.uio.no

Unn Irene Catana
Gasværksvej 12 E, st.th
DK-1656 København V
Tlf: + 45 33 219793
Eller + 45 55 810828
e-post: catan@privat.dk

Foreslått lesning:

Giambattista Vico, *Den nye videnskab*, København 1998 (Gyldendal)
Giambattista Vico, *On Humanistic Education* (six inaugural orations, 1699-1707), Ithaca and London 1993, (Cornell University Press)
Marsilio Ficino, *De amore*, I engelsk oversettelse til Commentary on Plato's Symposium on Love, Dallas Texas 1985.

Et farvel til den gamle Romantikk-kretsen ved Sylvester Roepstorff og Roland Lysell, og en skål utbragt for den nye humanismekretsen. På verandaen på Bolkesjø Hotel under sommersessjonen (fra venstre) Else Marie Lingaas, Dina Bystritskaja, Roland Lysell og Unn Irene Catana.

Immanuel Kant äter middag med sina vänner. Han är andra från vänster vid bordet.

Krets 6: Magt, rationalitet og humanisme

Kritik och motkritik

Kritikbegreppet hör intimt ihop med upplysningen, moderniteten, den moderna vetenskapen och filosofin. Kritiken är det offentliga bruket av förnuftet som skall vägleda omvälvningen av samhällsförhållandena och bereda vägen för den nya världen. Ända sedan Immanuel Kants tre kritiker har den moderna tidens filosofi och samhällsvetenskap förstått sig själv som i någon mening kritisk. Hos Kant riktar sig kritiken mot förnuftets tendens att överskrida sina egna gränser och försöker fastställa när det kan fälla omdömen och när det bör avhålla sig. Hos Karl Marx vill kritiken avslöja de kvasinaturliga ekonomiska former som döljer exploateringen av arbetarklassen under kapitalismen. I den logiska empirismen vill kritiken göra upp med de sista resterna av metafysiken, i betydelsen allt som inte kan härledas till sinnesintryck och verifieras.

I dag är kritiken institutionaliserad. Det finns knappast någon pedagogik som inte bekänner sig till kritiskt tänkande. En rad filosofiska, sociologiska och vetenskapsteoretiska skolbildningar under nittonhundratalet betecknar sig själva med epitetet 'kritisk', såsom kritisk teori, kritisk rationalism eller kritisk realism. Var och en går i någon mening tillbaka till någon av de ovan anförda kritikformerna och gör anspråk på att vidareföra arvet från upplysningen. Det är faktiskt svårt att i dag finna någon teoririktning som inte tar kritikbegreppet i anspråk. Kort sagt: ingen vill påstå sig bedriva "affirmativ teori".

Samtidigt med upplysningen föds motupplysningen, för vilken upplysningens kritik är söndrande, upplösande och destruktiv. Men för att uttrycka sitt obehag och sitt ogillande kan den samtidigt själv inte göra något annat än att kritisera. Reaktionen på moderniteten, från Edmund Burke till Botho Strauss, måste bedriva motkritik. Den må sedan göra det i namn av kulturkritik, eller genom att åberopa förnuftets

"andra": kritiken har, liksom förnuftet, kommit till världen för att stanna och inte ens dess motståndare kan undgå att ta den i bruk. Under nittonhundratalets sista år har en systemkritik från höger baserad på tänkare i den radikala konservatismens tradition, såsom Ernst Jünger och Carl Schmitt, till och med lyckats attrahera en del av den politiska vänstern i Europa med nationalistisk antiamerikanism, antiglobalism, kritik av konsumtionsamhället och motstånd mot moderniteten. På den politiska scenen gör sig "folklig" kritik hörd i form av fundamentalism, rasism och populism.

Kan man fortfarande bemöta dessa strömningar med kritik eller till och med systemkritik i upplysningens tradition? Är det fortfarande meningsfullt att tala om kritik, när alla faktiskt kritiserar och ingen varken kan eller vill undgå att göra det? Går det i dag att fortfarande urskilja en tradition av kritik från upplysningen som står mot en tradition av motupplysning, eller har denna distinktion i dag blivit meningslös och förlorat sin relevans?

Vintersymposiet kommer att hållas i Lund den 16-18 mars 2001. Symposiet kommer att hållas tillsammans med forskningsprojektet "Radikalkonservatism i Europa under 1900-talet". Närmare information från koordinatörerna.

Nordiska koordinatörer:

Carsten Bagge Laustsen
Institut for Statskundskab
Københavns Universitet
Rosenborggade 15
DK-1130 København K
Tlf: +45 353 23 447
Fax: +45 353 23 399
e-mail: cbl@ifs.ku.dk

Anders Ramsay
Mållegatan 23
S-222 29 Lund
Tlf: (+46) 46 15 09 59
e-mail: anders.ramsay@soc.lu.se

Arne Johan Vetlesen
Post boks 1020
Blindern
N-0315
Tlf: +47 22 85 77 54
Fax: +47 22 85 75 51

krets 7

En Globaliseret verden ?

Målsætningen for denne kreds er et tværfagligt samarbejde om diskussioner af globalisering. Vi ønsker særlig at sætte fokus på, hvad der kan forstås ved globalisering, og hvilke konsekvenser globalisering kan siges at have for politikens organisering i dag. Gennem en række sessioner, der hver især tager udgangspunkt i en specifik del af globaliseringsproblematikken, er formålet at bidrage til en diskussion af, hvad det er, der har ændret sig, og hvori det 'nye' består. Udgangspunktet er, at de mange facetter af globaliseringsdebatten kun kan indfanges, hvis flere discipliner og tilgange inddrages. Formålet er således ikke at fremme et bestemt teoretisk eller faglig perspektiv på globalisering, men derimod at skabe grobund for tværfaglig idé- og netværkudvikling med fokus på globalisering.

Globaliseringsbegrebet er som påpeget af **Anthony Giddens** 'come from nowhere to be everywhere' på blot et årti (Giddens, 1999). Globaliseringsbegrebet er med andre ord blevet anvendt til at karakterisere en lang række af (nye?) fænomener og processer. På den baggrund er det måske mindre overraskende, at der ikke hersker megen enighed om, hvad der skal forstås ved globalisering. En debatakse i globaliseringslitteraturen er således, hvad der præcist skal forstås ved globalisering. Er det en proces eller en tilstand, en konsekvens eller en årsag, en struktur eller en aktør? Er det fortrinsvis en økonomisk og teknologisk drevet udvikling, eller er globalisering i lige så høj grad kendetegnet ved en række ændringer i politikens organisering (se f.eks. Castells, 1996; 1997; 1998, Held et al., 1999; Luttwak, 1999; Riggs, 2000). Er konsekvenserne af globalisering en øget homogenisering, tæthed og integration eller er der snarere tale om en øget heterogenitet? Bidrager globaliseringen til ensshed og til en ud-

viskning af forskelle, hvor eksempelvis liberale og kapitalistiske værdier, demokrati, identitet og forbrugsvaner i højere grad deles (Friedman, 2000) eller bidrager globalisering til en forstærkning og omorganisering af globale forskelle, uligheder og konflikter (Gray, 1998; Rodrik, 1997; Scholte, 1996)? Eksempelvis mellem mobile eliter og immobile tabere (Baumann, 1998) mellem folk der deltager i og har adgang til flere netværk, og folk der kun har adgang til få, mellem dem der er bundet til territorialstaten, og dem der ikke er (Castells, 1996; 1998). Et væsentligt spørgsmål i den forbindelse er også, hvorvidt globaliseringsprocessen i det hele taget kan siges at operere globalt (Waltz, 2000), og mere grundlæggende hvad vi forstår ved 'globalt'?

En anden indgang til hvad der kendetegner globalisering og det 'nye' i vores tid er **Ulrich Becks** risiko samfund (Beck, 1992). Ifølge Beck kan det, som han betegner som den sen-

moderne periode, karakteriseres ved risici og refleksivitet. I modsætningen til modernitetens første fase er al social aktivitet i dag problematiseret. Det vil sige at angst og farer ses som produkter af menneskelig adfærd. De er selv-producerede. Samtidig hermed har vi mistet troen på at videnskaben, politikkerne eller staten kan løse eller beskytte os mod disse risici. Der er derfor ikke længere nogen følelse af vished for eller tro på at historien bevæger os frem mod stadige forbedringer og fremskridt, eller at morgendagen bliver som i dag. Denne refleksivitet om konstante risici betyder ligeledes, at politik snarere drejer sig om hvordan risici skal fordeles og distribueres, end om hvilke målsætninger der skal opstilles, hvordan de skal indføres, eller hvorledes samfundet skal styres. Da konsekvenserne af et givent initiativ aldrig kendes på forhånd, og altid er til forhandling, bliver politik til et spil om det ubekendte, hvor selv reglerne for spillet er uvisse.

En anden debatakt går på, hvorvidt det er et problem, at der ikke kan nås til nogen enighed om hvad globalisering betyder (se f.eks. Bartelson, 2000; Rosenau, 1996; Strange, 1996). At dette udgør et stridspunkt hænger naturligvis sammen med forskellene i de videnskabsteoretiske udgangspunkter hos forskelle teoretikere. På denne vis er det i sig selv et interessant og vigtigt spørgsmål, om globalisering betragtes som et fænomen, der kan og helst skal, defineres, eller om globalisering ses som diskursivt konstrueret, og dermed i udgangspunktet åbent begreb.

I forbindelse med disse spørgsmål er en tredje debatakt i hvor høj grad disse ændringer kan bestemmes som værende positive eller negative. Besvarelsen af dette normative spørgsmål kommer naturligvis i høj grad til at hænge sammen med, hvordan globaliseringsbegrebet bestemmes i første instans. Men spørgsmålet drejer sig i lige så høj grad om, hvorvidt globalisering tales om som en udefra kommende kraft, som en nødvendighed vi må tilpasse os, eller som en serie af menneskeskabte processer, der er kontingente og åbne for ændringer. At referere til globalisering kan således anskues som et magtfuldt træk - som et legitimeringsprincip, der får politiske beslutninger til at fremstå som neutrale, upolitiske og nødvendige (Bourdieu & Wacquant, 1999).

En fjerde debatakt omhandler, hvorvidt globalisering er en realitet eller en myte. Eller med andre ord hvorvidt verden har ændret sig afgørende. Er en globaliseret verden en radikal ny verden og i givet fald, hvad er det præcis, som er nyt og anderledes? I denne forbindelse er det særlig territorialstaten, som udgør omdrejningspunktet for bestemmelsen af, om globalisering kan siges at have ændret verden. Der kan her, lidt forsimplet, udpeges fire positioner. Den første position argumenterer for, at staten har mistet sin kontrol og sit handlerum - særlig i økonomisk forstand - over befolkning og territorium. Staten udgør ikke længere den vigtigste aktør eller det vigtigste sted, hvorfra man kan udsige noget om, hvordan politik og identitet formes og bestemmes (Friedman, 2000; Cerny, 1995; Baumann, 1998). Den anden position - en form for midterposition - argumenterer for, at det er for tidligt at tale om et radikalt brud, at vi snarere bevæger os hen imod en stadig mere interdependent verden, hvor staten ikke længere er

den eneste eller den vigtigste aktør, og hvor distinktionen mellem nationalt og international derfor gradvist mister sin betydning og sit indhold (Keohane & Nye, 2000). Det tredje perspektiv fastslår derimod, at globaliseringen og statens erodering må anskues som en myte. Staten er i dag, argumenteres der, stærkere og mere magtfuld end tidligere. Statens evne til at regulere og kontrollere sin befolkning og sit territorium er snarere styrket end svækket (Hirst, 1997; Hirst & Thompson, 1996; Mann, 1997, Shaw, 1997). Dette argument, som især findes indenfor en historisk sociologisk tradition, søges ofte underbygget gennem et postulat om, at nutidens etniske krige og løsrivelsesgrupper ofte er baseret på et ønske om opnåelse af egen stat. Den fjerde position adskiller sig fra de øvrige, idet den ikke har til formål at fastsætte, hvorvidt globalisering er en myte eller realitet, eller hvorvidt staten har mistet sin betydning eller ej, men i stedet ønsker at undersøge, hvordan det kan være, at globaliseringen i overvejende grad er blevet accepteret som et socialt faktum indenfor de sidste 10 år. Formålet er således at undersøge, *hvordan* globaliseringen og det globale er blevet konstitueret som et fælles referencepunkt og undersøgelsesobjekt, snarere end at bestemme i hvor høj grad forskellige globaliseringsdefinitioner korresponderer med virkeligheden (Bartelson, 2000).

Disse debatakter illustrerer, at studiet af globalisering fra sin oprindelse som et relativt marginalt begreb i amerikansk og fransk tænkning i 1960'erne i de sidste ti år har vundet overordentlig stor udbredelse og i dag analyseres med udgangspunkt i en række meget forskelligartede perspektiver (cf. Held et al., 1999). På trods af denne teoretiske pluralisme er globaliseringsdebatten dog fortsat præget af begrænsninger. En begrænsning er, at debatten primært udspringer sig indenfor en angelsaksisk ramme, hvor der lægges vægt på globaliseringsprocessens demokratiske (Friedman, 2000) eller "pluraliserende" (Keohane and Nye, 2000) potentiale. Derimod underbetones de mere problematiske følger af globaliseringsprocessen i store dele af litteraturen. En anden begrænsning er at globaliseringsdebatten primært synes at bestå af en række parallelle argumenter, der tager udgangspunkt i hver deres akademiske disciplin men kun sjældent kobles. Dette er problematisk, fordi globaliseringsprocesser indenfor forskellige sektorer ofte er tæt koblet, og fordi globalisering i én sektor kan have betydelige regionale og nationale konsekvenser i andre sektorer.

Tværfaglig idé- og netværkudvikling i en NSU kreds med fokus på globalisering vil bidrage til en diskussion af de fire debatakter samt til en kritisk diskussion af globaliseringsprocessens potentiale og problemer. I forhold til det sidste ville det være oplagt at inkludere diskussioner om globaliseringsprocessens implikationer for Norden som begreb, region og aktør samt for de enkelte nordiske samfund. Endvidere ville netop kredsens tværfaglige udgangspunkt kunne bidrage til en diskussion af koblinger mellem globaliseringsprocessens forskellige dimensioner.

Ovenstående emner er ikke ment som en udtømmende liste over temaer og positioner, men derimod som eksempler på

emner og spørgsmål, som kredsen kan tage op. Vi ønsker på den baggrund at skabe et forum for en debat om globalisering organiseret omkring en række sessioner, der hver især fokuserer på en specifikt element af debatten som eksempelvis integration og regionalt samarbejde, deterritorialisering, identitet og migration, statsuverænitet og menneskerettigheder.

Vintersymposium 2001

Vintersymposiet 2001 har til formål at fokusere på statens rolle i globaliseringsprocessen. Symposiet vil blive afholdt i den 23-25 marts 2001 i København. Dette er kredsens første vintersymposium og vi opfordrer derfor alle der har interesse for kredsen til at kontakte os og tilmelde sig kredsens adresseliste.

Vintersymposiet vil sætte fokus på statens rolle og status globaliseringsprocessen både empirisk og teoretisk. Formålet er ikke alene at diskutere, hvorvidt og hvordan staten er under forandring, men også at bidrage til et debat om hvordan både stat og forandring kan studeres, og i hvor høj grad det stadig er frugtbart at studere politik og identitet ud fra en statslogik. Empirisk åbner et fokus på staten i globaliseringsprocessen for studier indenfor en lang række forskellige emner.

Bag disse lidt forsimplede positioner om statens rolle gemmer sig naturligvis et spørgsmål om, hvad staten i det hele taget er, og hvordan og hvorvidt vi kan teoretisere og begrebsliggøre den. Med andre ord, for at kunne fastlægge statens mulige underminering eller dens aktuelle styrke, må man allerede - mere eller mindre eksplicit - operere med et begreb om staten. Igen rækker det teoretiske spektrum naturligvis vidt, fra en monoistisk forståelse af staten som et ensemble af territorium, befolkning og regering bundet sammen af suverænitetsprincippet, hen over en pluralistisk forståelse hvor staten bliver disaggreret, og hvor stat ofte bliver synonym med statsapparat, til forståelser af staten som en social konstruktion, eller ligefrem som et diskursivt produkt.

Det er både oplagt og væsentligt, at spørgsmålet om hvordan vi teoretiserer staten har afgørende indflydelse på, hvorvidt staten er forandret, udfordret eller forældet. Men det rejser dog også en diskussion om i hvor høj grad globaliseringsdebatten - på paradoksal vis - har bidraget til at politik stadig tænkes i forhold til en statslogik. Man kunne lidt forsimplet sige, at denne logik fastholder tænkningen af politik og magt som placeret i et center, hvor magt udøves oppefra og ned, og indefra og ud, og at det dermed bliver vanskeligt at indfange forandringer såvel som nye former for politik og magt.

Det er med udgangspunkt i disse og relaterede spørgsmål og temaer, at vi vil sætte fokus på statens rolle i globaliseringsprocessen. Med henblik på udarbejdelse af endeligt program for symposiet vil vi være glade for så hurtigt som muligt at få forslag til papers. Yderligere oplysninger om symposiet kan fås ved henvendelse til koordinatorene.

Litteratur

- Bartelson, Jens (2000): *Three Concepts of Globalization*, Manuscript.
- Bauman, Zygmunt (1998): *Globalization. The Human Consequences*, New York Columbia University Press.
- Bourdieu, P. & L. Wacquant (1999): "On the Cunning of Imperialist Reason", *Theory, Culture and Society*, Vol. 16, No. 1, pp. 41-58.
- Castells, Manuel (1996): *The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. 1: The Rise of the Network Society*, Great Britain: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel (1997): *The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. 2: The Power of Identity*, Great Britain: Blackwell Publishers.
- Castells, Manuel (1998): *The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. 3: End of Millennium*, Great Britain: Blackwell Publishers.
- Cerny, P. (1995): "Globalization and the Changing Logic of Collective Action", *International Organization*, Vol. 49, No. 4, pp. 595-625.
- Friedman, Thomas L. (2000): *The Lexus and the Olive Tree*, Updated and Expanded Edition, New York: Anchor Books.
- Giddens, Anthony (1999): *Runaway World: The Reith Lectures Revisited*, Lecture 1, 10 November 1999.
- Gray, John (1997): *False Dawn. The Delusions of Global Capitalism*, London: Granta Books.
- Held, David et al. (1999): *Global Transformations*, Great Britain: Polity Press.
- Hirst, Paul (1997): "The Global Economy - Myths and Realities", *International Affairs*, Vol. 73, No. 3, pp. 409-425.
- Hirst, Paul and Grahame Thompson (1996): *Globalization in Question*, Second Edition, Great Britain: Polity Press.
- Keohane, Robert & Joseph S. Nye (2000): "Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)", *Foreign Policy*, Spring 2000, pp. 104-119.
- Luttwak, Edward (1999): *Turbo Capitalism*, Great Britain: Orion Business Books.
- Mann, Michael (1997): "Has Globalization Ended the Rise and Rise of the Nation-State", *Review of International Political Economy*, Vol. 4, No. 3, pp. 472-496.
- Riggs, Fred W. (2000): *In Response to Globalization: Can Democracies Do Better?*, Paper prepared for a workshop on Globalization and Democracy at ISA/2000, Los Angeles.
- Rodrik, D. (1997): "Sense and Nonsense in the Globalization Debate", *Foreign Policy*, No. 107, pp. 19-36.
- Rosenau, James (1996): "The Dynamics of Globalization: Toward an Operational Definition", *Security Dialogue*, Vol. 27, No. 3, pp. 247-262.
- Scholte, J. A. (1996): "The Geography of Collective Identities in a Globalizing World", *Review of International Political Economy*